

AĞA MƏHƏMMƏD ŞAH QACAR

Haqverdiyev Əbdürrəhimbəy

Pdfşəmdirən: kitablar saytı

<http://www.kitablar.com>

FACİƏ BEŞ MƏCLİSDƏ, DOQQUZ PƏRDƏDƏ

ƏVVƏLİNÇİ MƏCLİS

ƏHLİ-MƏCLİS

Ağ a Məhəmməd xan Qacar.
Cəfər qulu xan, Əliqulu xan, Mustafa xan,
Mürtəzaqulu xan, Rzaqulu xan--onun qardaşları
Altı nəfər şirazlı, iki nəfər qasid, sərkərdələr, əsirlər, sərbəzərlər.

ƏVVƏLİNÇİ NİMMƏCLİS

Mazandaran, Ağə Məhəmməd xanın mənzilinin səhni.
Altı nəfər şirazlı.

Ə v v ə l i n c i ş i r a z l i . Xan görəsən nəyə məşğuldur? Həmişə bu vədə çıxıb,
sərkərdələrlə səhbət edərdi.
Binagüzarlıqlar edərdi.
İ k i n c i ş i r a z l i . Xanın kitab oxumağa çox artıq həvəsi var. Yəqin yenə kitaba
məşğuldur. Mən Şirazda həmişə zənn
yetirirdim. Vaxtı ki, Kərim xanın səhbətindən fariq olurdu, çəkilirdi öz mənzilinə,
kitabları bir-bir tökürdü qabağına,
başlayırdı oxumağa. Bəzən vaxt görürdü, kitabı oxuyandan sonra yumub, şəhadət
barmağını kitabın arasına qoyub, gedib
dərin fikrə. Bu növ hərəkətləri onda görəndə və ələlxüsus Kərim xanla rubəru əyləşib
dövlət işlərini müzakirə edən vaxt
Ağ a Məhəmməd xanın tökdüyü tədbirləri eşidəndə mən həmişə öz ürəyimdə deyirdim ki,
bu şəxs, əlbəttə, böyük mərtəbəyə
çatacaq. Kərim xan ömrünün axırlarında, dövlətə dair hər bir məsələdə Ağ a Məhəmməd
xanın rəyini soruştardı. Təəccüb
burası idi ki, Ağ a Məhəmməd xan öz atasının qatili ilə rubəru əyləşib, ona gözəl-gözəl
tədbirlər tökürdü.
Ə v v ə l i n c i ş i r a z l i . Ağ a Məhəmməd xan Kərim xana gözəl tədbirlər töküb düz
yol göstərəndə, yəqin etgınən ki, heç vədə

Kərim xanın mənfəətini mülahizə etmirdi. Bəlkə millət və məmləkət mənfəətini mülahizə edib, o tədbirləri tökürdü.

Üçüncü İrəz 11. Mən Kərim xanın qulluğunda olandan qabaq həmin bu Mazandaranda Nadir şahın qardaşı oğlu Ədil şahın qulluğunda idim. Elə ki Nadir şah Qacar şurişini yatırtdı və Məhəmmədhüseyn xanı məğlub elədi, o vədə onun iki oğlunu ki, böyükü olsun həmin bu Ağa Məhəmməd xan, əsir edib götürdürlər Ədil şahın yanına, Ədil şahın hökmünə görə, Ağa Məhəmməd xanın rücüliyyətini aldılar. O vaxt mən öz üzəyimdə dedim ki, Ədil şah özünə bir elə düşmən qazandı ki, onun cəmi düşmənlərindən qəvi olsun. Cün məlumdur, şəxs ki kişilikdən düşdü və dünya ləzzətlərindən məhrum oldu, cəmi bədənin zorunu verəcək əqlinə və əqllə də düşmənə tez qalib olmaq olur, nəinki bir yalnız qoşunla. Ədil şah mərhüm olandan sonra Ağa Məhəmməd xanı azad etdirər. O da dayanmayıb getdi ağasının yanına ki, onun yaman gündə ona qəmxar olsun. Bu yandan Şiraz hökmənə Kərim xan təzədən Qacar üstünə qoşun çəkib, Məhəmmədhüseyn xanı öldürüb, Ağa Məhəmməd xanı dübarə əsir edib apardı Şiraza. Bir belə bələlərə düşər olan, başı qovğalar çəkən, əlbəttə, gərək intiqam fikrini başından çıxarmaya. Odur ki, işdən fariq olan vaxt kənarə çəkilib, kitablardan dərdinə dərman istəyirdi. Odur ki, barmağını kitab arasına qoyub fikrə gedirdi. O, böht deyildi, bəlkə cəmi İranın gələcək günlərinin fikri idi. Bir belə müsibətin əvəzində, Ağa Məhəmməd xan gərək bir elə mərtəbəyə çatsın ki, inqirazi-aləməcən onun adı tarixlərdə söylənsin.

Üçüncü İrəz 11. Ağa Məhəmməd xan böyük mərtəbəyə çatacaq. Buna heç şəkk ola bilməz, Sali ki, nikust əz bəharəş peydəst.[1]

[1] Yaxşı il baharından bəlli olar.

Kərim xanın vəfatından sonra ki, Ağa Məhəmməd xan Şirazdan çıxdı, ancaq biz altı nəfərlə Mazandarana gəldik. Amma

indi gör burada nə cəlal var. Bir yandan Ağa Məhəmməd xanın qardaşı Mustafa xan öz qoşunu ilə, bir yandan onun o biri qardaşları Cəfərqulu xan və Əliqulu xan həmçinin öz qoşunları ilə, Qacarın rəşid şəxsləri hər biri nə qədər atlı ilə burada cəmdirlər. Bir belə qoşunun vücudu ilə hər bir fikrə düşmək olar.

Üçüncü İrəz 11. Hətta padşahlıq fikrinə də düşmək olar. Beləmi demək istəyirsən? Üçüncü İrəz 11. Onu deyəndə nə olar? Bu saat İran parça-parça olub. Əlimurad xan əyləşib İsfəhanda. Nadir

Mirzə atası kor Şahruxlə əyləşib Xorasanda. Sair məmləkətlər də həmin qəpar. Bu hökmənələrin hamısı bir-birilə müddəidir. Əgər bunların müqabilində bir aqil şəxs çıxıb başına qoşun yıga, yəqin bil ki, az müddətdə hamısına qalib

olub ənani-səltənəti keçirər əlinə. Ağa Məhəmməd xanın bəxtinin ulduzu gün-gündən ucalmaqdadır. Qoşunu gəldikcə artır

və onun ağılı, kamalı və tədbiri cəmi dünyaya məlumdur. Padşahlıq fikrinə düşmək nə çətin işdir?!

Üçüncü iştirazlı. Yəqin elə bunu mülahizə edib, Şirazdan Mazandarana gəlibəsən?

Əvvəlinci iştirazlı. Gəlibəsən niyə deyirsən, gəlmışık de. Riya-filan lazım deyil.

Dünya bilir ki, Qaflanguhla Aslan

duzlaşkı yapışqan ola, Şiraz bunun ürəyini Qacar nəslinə yapışdırı bilməz. Biz altımız da bir fikir edib, buraya gəlmışık.

Burada yad adam yox, hamımız şirazlı. Bizə nə lazım gəlib bir-birimizi aldadaq? Kənara çəkilin! Xan yenə fikir dəryasına

qərq olmuş gəlir. Onu böht aparanda gərək gözünə adam görünməyə.

Hamısı gedirlər.

Ağaməmmədxan (məbhut, pilləkəndən enib, axır pillədə əyləşir). Bəli, belədir və belə də gərək olsun. Mənim bu

gecə gördüyüüm vaqiə də deyir gərək belə olsun.... Mən kitablardan oxumuşam, cümlə maxələqəllahdan qabaq yaranan lövh və

qələmdir. Lövh üzrə cəmi məxluqatın sərgüzəsti yazılıb. Mən yəqin etmişəm, o lövhə İranın nicatına bais nəсли-Qacar

yazılıb. (Durur ayağa.) Əvvəl Qacar nəslinin sərkərdəsi mənim babam Fətəli xandır.

Fətəli xanın tərəqqisi Qacarin

sairi-əyanının büxlünü artırıb, ona düşmən elədi. İstədilər onun tək oğlu

Məhəmmədhüseyin xanı ki, mənim atam olsun,

öldürsünlər. Atam köçəri türkmənlərə pənahlandı və başına qosun yiğib başladı öz qohum-əqrəbası ilə dava eləməyə. Bu

vaxt bir bəlayi-nagahan parlaq şöleyi-aləmsiz tək Əfşar arasından asimana bülənd olub, İranın üstündən adladı. Amma

necə ki, qalxmışdı, o növ də enib söndü. Bu şölə Qacar nəslinin bir-birilə etdiyi ədavətə görə allah tərəfindən

göndərilmiş bir bəla idi. O bəlanın adı Nadir idi. Nadir qacarlara kömək durub, mənim atamı məğlub elədi və mən də ki,

qardaşımıla bir yerdə Nadir şahın qardaşı oğlu Ədil şahın əlinə əsir düşdü. Bunun hamısı sirri-rəbbülələmin idi. Elə

olmasayı, belə də olmazdı. İndi Nadir də və mənim atamın qatili Kərim xan da ölüblər.

Mən həmişə xudavəndi-aləmdən

istixasə edərdim, məni bir mərtəbəyə çatdırınsın ki, onlardan ata-babamın qisasını alım. Nə eləyim, arzuma çatmadım. Amma

eybi yoxdur. Əgər xudavəndi-aləm kömək elər, onların sümüklərindən qisas alaram.

Cəfərquluxan (daxil olur). Qardaş, yenə nə fikrə gedibəsən?

Ağaməmmədxan. Cəfərqli, sənsən? Yaxına gəl.... Nə eləyim, qardaş?

Dərd çoxdur, yük ağır. Tədbirsiz, fikrsiz iş

olmaz.

Cəfərquluxan. Sən həmişə deyirsən ki, İranın nicatına gərək nəсли-Qacar olsun. Amma....

A ğ a M e h e m m e d x a n. Bəli, belədir və bu mənim yəqinimdir və bu gecə gördüyüm vaqiə də buna sübutdur. Gördüm bir böyük yaralı bədən düşüb və məni o bədənin üstünə həkim çağırıblar. Əlimi bədənə çəkən tək cəmi yaraları sağaldı, durdu ayağa.

Qardaş, yəqin elə ki, o bədən İrandır.

C e f e r q u l u x a n. İnşallah, belə də olacaq. Amma Qacardan bir qasid gəlib, yaman xəbərlər gətirib.

A ğ a M e h e m m e d x a n. Nə xəbər?

C e f e r q u l u x a n. Bizim öz qardaşlarım Rzaqulu xan və Mürtəzaqulu xan çox böyük qoşun yığıb bizim üstümüzə gəlirlər.

Buna tədbir lazımdır. Mürtəzaqulu xan hətta adını şah qoyubdur. Doğrudan, mən, qardaşlarım Mustafa və Əliqulu və sairi

sənin yanında olan sərkərdələr sənin yolunda baş və candan keçmişik, amma, qardaş, azıq.

A ğ a M e h e m m e d x a n. Eybi yoxdur, allah bizə köməkdir. Qüvvət çoxluqda olmaz, tədbirlə, qeyrət və namusla olar. Get

Mustafa xanı, Əliqulu xanı və sərkərdələri buraya çağır. Çox azlar çox çoxlara qalib olublar. Az olub şir olmaq çox olub

tülkü olmaqdan məsləhətdir. (Cəfərqulu xan gedir.) İşin qabağa getməyi üçün, əvvəl, vacib dost qazanmaqdır. Bu da mümkündür,

peşkəşlər verməklə və bir para lazım adamlarla keçmişdə olmuş ədavəti yaddan çıxartmaqla. Nə qədər düşmən zəif də olsa,

əvvəl sülh təklifi lazımdır və sülhlə qurtaran ədavət, düşməni dost edə bilər. Mən camaatın qırılmağına heç vədə riza

vermərəm. Amma vaxta ki, düşmən möhkəm durdu və ya camaat rugərdən oldu, mənim qəzəbimin intihası olmaz. Beşikdə mələr

uşaqlaradək qırırsam yenə ürəyim soyumaz.

C e f e r q u l u x a n, M u s t a f a x a n, Ə l i q u l u x a n və s e r k e r d e l e r daxil olurlar.

Həzərat, sizə məlumdur, Qacardan qasid gəlib və mənim qardaşlarım Rzaqulu xan və Mürtəzaqulu xan başlarına qoşun yığıb, istəyirlər mənimlə dava etsinlər. İndi fikriniz nədir? Bizim qoşunumuz azdır, amma qeyrətimiz çoxdur. Əgər axıradək çalışacaqsınız, açıq deyin, mən də öz təklifimi bilim.

C e f e r q u l u x a n (yeriyir qabağa). Qardaş, mən balaca vaxtından səninlə bir yerdə qəm yoldaşı olmuşam. Bizim ikimizi

qəm yükünə cüt qoşub, boyunduruğun hər başını birimizin boynuna qoyublar. Atamızın qoşunu tərk olub balı pəri

qırıldandan sonra, bir yerdə Ədil şaha əsir olmuşuq. İndi də bu canı qoymuşam sənin yolunda. Nə qədər qolumda qüvvət var,

qılınc vurmağa hazırlam. Əgər cümlə qoşunum qırıla, ölüncə sənin yolunda tək dava eləyəcəyəm.

A ğ a M e h e m m e d x a n. Mərhaba, qardaşım! Gəl alnından öpüm. Allah səni məndən ayırmasın. (Cəfərqulu xanın alnından

öpür.)

M u s t a f a x a n. Qardaş, doğrudur, Cəfərqulu hər barədə sənə məndən artıq ixləs göstərib. Bain-həmə mən də və mənim

üstümdəki qoşun da, hamımız özümüzü sənə qurban demişik. Ümidini allaha bağla, inşaallah, fəth bizlə olar.

Ə l i q u l u x a n. Qardaş, məni allah təqrir tərəfdən məhrum edib. Mənim ürəyim sözlə doludur. Amma ürəyimdəki sözləri

dillə demək qabiliyyəti məndə yoxdur. Mənim sənə olan ixləsimi və qoşunumun nə payədə sənin yolunda canından keçməyini

dillə deməyi bacarmıram. İnsallah, dava vaxtı qardaşın Əliqulu xanı və onun qoşununu görərsən.

S ə r k ə r d ə l ə r d ə n b i r i (qabağa yeriyib). Xan? Biz üç nəfər şəxs, hər birimiz Qacarın bir qəbiləsinin sərkərdəsi

hesab olunuruq. Bizim babalarımız həmişə sizin mərhum babanız Fətəli xanın qulluğunda olublar. Bizim atalarımız

sizin atanız mərhum Məhəmmədhüseyn xanla bir yerdə dava eləyiblər. Mənim atam şirazlı Kərim xanla dava eləyib,

Məhəmmədhüseyn xanın qabağında özünü qurban eləyib. Biz bu növ şəxslərin nəslindən. Necə ki, ata-babalarımız sizin

atanızın və babanızın qulluğunda çalışıblar, elə də özümüz və qoşunumuz sizlə bir yerdə öلنədək hazırlıq.

A ğ a M ə h ə m m ə d x a n. Həzərat, and olsun Məhəmmədhüseyn xanın qəbrinə və bu əziz qardaşlarımın canına, mən öz şəksi

qərəzim üçün çalışıram. Mən İranın dərdindən ötrü çalışıram. Özünüz görürsünüz, məmləkət parça-parça olub, hər

şəhərdə bir padşah əmələ gəlib. Gürcüstan valisi İrakli bir yandan Rusiya dövləti ilə irsal-mərsulə girib, istəyir

müstəqil padşah olsun. Qarabağda İbrahim xan həmçinin İrandan ayrılməq istəyir. Cavad xan gəncəli, Mustafa xan irəvanlı

həmçinin. Məgər bunu allah götürər? Görün boy numa nə ağır yük götürmüşəm.

S ə r k ə r d ə . Allah gözəl niyyətin yarıdır. İnsallah, məramınıza çatarsınız və Qacar nəslinin adı salhasal tarixlərdə

söylənər.

A ğ a M ə h ə m m ə d x a n. İndi bir neçə kəlmə söz deməliyəm. Qulaq asın və cəmi

qoşun əhlinə də yetirin. Ta hamı Qacar

mənim ürəyimdən xəbərdar olsun.

S ə r k ə r d ə l ə r. Buyurun, xan.

A ğ a M ə h ə m m ə d x a n. Budur ucadan deyirəm, ta mənim sözlərimi dünya eşitsin.

Mən Ağa Məhəmməd xan Qacar, açıq və

aydın, bu gündən məlum edirəm ki, hər kəslə indiyədək ə davətim vardı, o ə davəti burada ürəyimdən çıxardıram. Heç kəslə və

heç vaxt düşməncilik etməyəcəyəm, ta düşməncilik görməyəm. Ələlxüsus Qacar nəslindən hər kəslə keçmişdə ə davətim olub,

burada yaddan çıxardıram. Mənim ata-babamı düşmən əlinə verib öldürməklərinə bais onların və mənim özümün düşmən

Əlində bir halda şikəst olmağa bais olanların ki, ən ədənə gədanın mənə yazığı gəlir,
hamisının ədavətini qəlbimdən
çıxardıram. Mənim bu sözlərimi yazın mənim üstümə hücum edən qardaşlarımı və
onların başına cəm olan qoşuna.
Bilsinlər ki, davadan sonra yetim qalmış uşaqların ah və naləsi, dul qalmış övrətlərin bəd
duası kimin üstünə töküləcək
və Qacar nəslə dəstü ilə düşmənini tanısın.
Sərkərdə. Belə qəlbin sahibinin qabağında ölmək bir ləzzətdir.
Cəfərqulu xan. Qardaş, sənin bu sözlərin mənim ümidi mi birə on artırdı. Əgər bu
sözlər gedib bizim
qardaşlarımızın və qoşunlarının qulağına yetişsə, yəqin elə ki, qoşunun əksəri bizə tərəf
dönəcək.
Mustafa xan. Qardaş, mən səni bu ürəyin sahibi bilmirdim. İndi yəqin etdim ki,
mərdanə imişsən. Mərdanə qardaş
qabağında yüz dəfə ölüb diriləsən, yenə azdır. (Sərkərdələrə.) Həzərat, durmaq məqamı
deyil, gedək, qoşunu hazırlayaq.
Ağə Məhməd xan. Gedin, allah yar olsun. (Cəfərqulu xan, Mustafa xan,
Əliqulu xan və sərkərdələr gedirlər.) İlahi,
parça-parça olmuş, neçə yerdən ölümcül yaralanmış İranı bəlalardan mühafizə elə.

PƏRƏDƏ

İKİNCİ NİMMƏCLİS

Mürtəzaqulu xan Qacarın çadırları. Pərdə qalxanda top-tüfəng səsi gəlir.

Mürəttəzəqulu xan (uca yerdən baxır.) Afərin, Qacar igidləri! Hər biri bir şir-jəyan
tək dava edirlər. Axır mənim də
bəxtimin çıraqı yanacaq. Dörd ildir bu insana oxşamayan xacə, cahanı mənim başıma
təng edib. Nə qədər qoşun qırılıb,
camaat istitətdən düşüb. Mustafa xan mən tərəfə keçib. Bir Cəfərqulu xanın köməyi ilə,
Ağə Məhəmməd mənim müqabilimdə
indiyədək davam edib. Nə olardı, allah Cəfərqulu xanın ürəyinə insaf salaydı, öz
mənfəətini anlayıb Ağə Məhəmməddən əl
çəkəydi. (Gurultu artır.) Vuruşun, qoçaqlarım! Vuruşun, şirlərim! Vuruşun, pələnglərim!
Əgər İran ixtiyarı əlimə keçər,
sizin sərkərdələrinizi və özünüüzü dünya malından qəni edərəm. Amma əgər Ağə
Məhəmməd əsir olub əlimə keçə, and olsun
allaha, ona bir elə tənbeh edəcəyəm ki, min baş kəsmiş cəllad ağlasın.... Budur, bir atlı
sürətlə gəlir. Görəsən, nə xəbərdir?
Xudaya, sən xeyir elə.... Atlının dalınca bir neçə ayrı atlı, bir nəfəri əhatə edib
gətirirlər.... İnşallah xeyirdir, inşallah

seyirdir. (Enir aşağı.)

Q a s i d (daxil olur.) Xan sağ olsun, müjdəmi ver!

M ü r t e z a q u l u x a n. Tez ol, de görüm, nə xəbər gətiribsən?

Q a s i d. Xan, qurbanın olum, nəfəsim gəlmir, belə Ağa Məhəmməd xan, Ağa Məhəmməd xan!...

M ü r t e z a q u l u x a n. Nə olub? Ağa Məhəmməd xanı öldürüblər nədir, de görüm?

Q a s i d. Yox.... Öldürməyiblər....

M ü r t e z a q u l u x a n. Öldürməyiblər, bəs nə olub, niyə müjdə istəyirsən?

Q a s i d. Əsir ediblər! Budur, qolu bağlı gətirirlər.

M ü r t e z a q u l u x a n. İlahi, mərhəmətinə gündə min şükür! (Qasidə). Tut, bu sənin müjdən. (Bir kisə pul verir.) Buradan

get fərraşbaşının yanına. Deginən sənin adını fərraşlar cümləsindən yazsın.

Q a s i d. Allah xanın iltifatını artıq eləsin. (İstəyir getsin.)

M ü r t e z a q u l u x a n. Dayan bir az, getmə! De görüm Cəfərqulu xan nə qayırır?

Məgər dava etməkdən yorulmayıb?

Q a s i d. Xeyr, xan. Biz belə güman elədik ki, Ağa Məhəmməd xanın əsir olmağı onun qol-qanadını qıracaq. Amma qardaşı

tutulandan sonra Cəfərqulu xan ikiqat şiddətlə davaya girişdi. Əsirlərin nağıl etməklərinə görə Cəfərqulu xan deyir, əgər

qılınc vura-vura gedib qardaşımı düşmən əlindən qurtarmasam, öz xəncərimlə özümü həlak edəcəyəm.

M ü r t e z a q u l u x a n. Qulaq asma, naxoş oləndən qabaq işiq verər. Cəfərqulu xan haləti-nəzdədir. İnşallah, onu da qolu

bağlı gətirərlər və o gələnədək də qardaşı barəsində tədbir olunar.... Sən get (Qasid baş əyib gedir.) Nə gözəl oldu! İnşallah,

Cəfərqulu da qardaşının halətinə düşər və gəlib qardaşını ölmüş görər. Onda mən ... ona buyuraram ki, əhdinə vəfa etsin,

öz xəncəri ilə özünü öldürsün. Gözəl divandır! (Bir neçə nəfər, əzon cümlə Mustafa xan Ağa Məhəmməd xanı gətirirlər.)

Qardaş! Xoş gördük. Eşidibsən:

Hər on köhtər ki, ba mehtər sitizəd

Çinan üftəd ki, hərgiz bər nəxizəd: [1]

[1] Böyükələ dalaşan kiçik elə yıxılar ki, heç bir vaxt ayağa qalxa bilməz.

Məgər bu gündən ötrü mənimlə dava edirdin? Məgər bu sıfətlə padşahlıq arzusuna düşmüdüñ? Heç bir aynaya baxıbsan?

Məgər təxti-səltənət meymun yeridir? Sən bilirsən ki, padşaha zillüllahi-fil-ərz deyirlər?

Məgər allah kölgəsi sənin tək

olar? Sən yəqin edibsən ki, İranın nicatı Qacar əlindədir! Amma indi öz halətinə bax.

Qızmış şir tək dava edən qoşuna da

bax, mənə də. Gör İranın nicatı hansı Qacar əlindədir.

A ğ a M e h e m m e d x a n. Qardaş, mən nə qədər səninlə dava edirdim, sənin düşmənin idim. İndi mən qolu bağlı əsirəm,

məndən heç kəsə bu saat ziyan dəyməz. Ona görə mənə düşmən adı qoymaq olmaz. Əsir qonaqdır. Qonağa rişxənd etmək mərd sifəti deyil. Sən padşahlıq fikrinə düşübən, amma namərd padşah ola bilməz. Məni öldürəcəksən öldür. Amma nə qədər Cəfərqulunun qolu qılınc vurmaqdan yorulmayıb, padşahlıq fikrini yaddan çıxart. M u s t a f a x a n (irəli yeriyir). Cox da sən qardaşın Cəfərquluya xatircəm olma. Sənin Cəfərqulu tək qardaşın varsa, Mürtəzaqulu xanın da mənim tək və Rzaqulu xan tək qardaşları var. Ölüncə vuruşmağa hazırlıq. Necə ki, səni vəhşi heyvan tək buraya gətirdim, elə də Cəfərqulunu burada görərsən. A ğ a M e h e m m e d x a n. Bu sözləri mənə də çox deyibsən. Nə qədər mən səndə etibar gördüm, bir elə də Mürtəzaqulu xan görər. M ü r t e z a q u l u x a n. Mustafa, qardaş, afərin sənə və sənin şücaətinə! Bu gətirdiyin heyvannın tənbihini sənə rücu edirəm. İstəyirsən gözlərini çıxart, istəyirsən başını kəsdir. M u s t a f a x a n. Mən burada öz allahımla əhd eləyirəm, gərək Cəfərqulu xanı da əsir edəm. Əvvəl bunun gözlərinin qabağında onun başını kəsəm və sonra bunun gözlərini çıxardam. Buna ondan böyük tənbih ola bilməz. Hər kişiyə allah dünyada iki böyük nemət verib: biri onun kişiliyidir və biri də onun gözləri. Əvvəlinci nemətdən bunu Ədil şah məhrum edib, ikincisindən də mən məhrum edərəm. A ğ a M e h e m m e d x a n. Hər nə edəcəksən et. Yazılan yazılıb. M ü r t e z a q u l u x a n. Səni bu halətdə görəndə mən yazılımı oxudum. M u s t a f a x a n. Fərraş! Get kündə gətir və yaxşı təzə kündə. (Fərraş gedir.) Sən padşahsan, gərək sənin ayağına padşaha layiq kündə vurula. (Kündəni gətirirlər.) Salın bunun ayaqlarına. Kündənin tozunu silin, padşahın libası bulanmasın.

Ağa Məhəmməd xanın ayaqlarını salırlar kündəyə.

Q a s i d (daxil olur). Xan, nə durubsan, evimiz yıxıldı, qoşunumuzun yarısı tərk oldu! Yerdə qalanın bir hissəsi Cəfərqulu xan tərəfə keçdi və qalanı pərakəndə olub hərəsi bir yana qaçıdı. Rzaqulu xan əsirolub, keçib Cəfərqulu xanın əlinə. M ü r t e z a q u l u x a n. Oğlan, nə danışırsan?! Deginən bu saat atları çəksinlər. Mustafa, qardaşım, qeyrət günüdür, gəl dalımcı. İndi gərək mən özüm meydana çıxam, yoxsa axır günümüzdür! (Tez çıxır.) M u s t a f a x a n. Bu əsiri burada saxlayın! (Öz-özünə.) Mən də atlanım, sonra fikir edərəm, qoşuna gedim, ya bir ayrı-yerə. (Tez çıxır.) A ğ a M e h e m m e d x a n. Pərvərdigara, səni öz cəlalına and verirəm, Cəfərqulunu tezliklə mənə salamat yetir.

Şeypur səsi gəlir. Ağa Məhəmməd xanın qarovulları qaçırlar.

Cəfər qulun xanı (sərkərdələrlə daxil olur). Pərvərdigara, sənə şükür, qardaşımı salamat tapdim! (Kündəni ayağından açır.) Qardaş, gəl qucaqlaşaq. Şükür olsun xudavəndi-aləmin cəlalına ki, dörd il əziyyət və məşəqqətdən sonra fəth bizlə o ldu. İndi cəmi Qacar sənin ayağının altındadır. Bu dava cəmi Qacar nəslini bir adam tək eləyib və o adam da məxsusdur sən Ağa Məhəmməd xana. Camaat ittihadı ilə padşahlıq da edə bilərsən və mən də həmişə sənin qabağında nökər varam. Ağa Məhəmməd xanın boyunu qucaqlayıb. Qolumun qüvvəti, belimin dayağı qardaşım! Allah səni mənə çox görməsin! Cəfər qulun xanı buraya gətirin.

Rzaqulu xanı gətirirlər.

Ağ a Məhəmməd xan! Sən nə cürət edib mənim müqabilimə qoşun çıxardırdın, məgər bu gündən qorxmurdun? Mən sənə o tənbibi eləyəcəyəm ki, sənin adaşın Rzaqulu xan Mirzəyə oldu. Aparın, bunun iki gözlərini də çıxardın!

Rzaqulu xanı aparırlar.

Cəfər qulun xanı. Qardaş, buyur bu təllin üstünə çıx. Qoşun əhli səni ziyarət eləsin, yoxsa hamı səni ölmüş bilir. Ağ a Məhəmməd xan. Əlbəttə lazımdır. Gəl, qardaş, dalımcə.

İkisi də çıxırlar təllin üstünə.

Cəfər qulun xanı. Camaat! Budur sizin sərkərdəniz, xudavəndi-aləmin köməyi ilə sağ və salamat, gözünüzün qabağında. (Ağa Məhəmməd xana.) Qardaş! Bir bu səhrani tutan qoşuna tamaşa elə. Düzlərdə otları, göydə ulduzları, meşələrdə ağacları sanamaq mümkünür, amma Qacar qoşununu sanamaq mümkün deyil. Bu qoşun hamısı mənim itaətimdədir və mən də sənin itaətində. Mən sənin qabağında indiyədək dava eləmişəm və bundan da sonra nə qədər qolumda qüvvət və sinəmdə nəfəs var, yenə bu qoşunla bir yerdə sənin uğrunda çalışmağa amadə varam. Mən Qacar nəslinin gözünün qabağında sənə ərəbi beyət eləmək istəyirəm. Ərəb bir vədə beyət eləyəndə ki, əlini verdi, yəqin vəfa eləyəcək. Mən də bu təllin üstündə bu sağ əlimi verirəm sənə. (Əl verir.) Bil və xatircəm ol ki, nə məndən və nə mənim qoşunumdan heç vədə sənə xəyanət olmayıacaq. Ağ a Məhəmməd xan. Mərhaba, qardaş! Mərhaba!

Enirlər aşağı, bu halda bir sərkərdə bir neçə əsir gətirir.

Cəfər qulun. Bunlar nə əsirdirlər?
Sərkərdə. Mürtəzaqulu xanın müqərrəb atlalarındandırlar. Onunla bir yerdə
qaçırdılar. Qovduq, özünü tuta bilmədik,
atlalarını ələ keçirdik.
Cəfər qulun (əsirlərdən birinə). Bu saat de görüm, Mürtəzaqulu xan və Mustafa
xan necə oldular? Vay sənin halına
əgər yalan deyəsən! Amma doğrusunu desən, səni azad eləyəcəyəm.
Əsir. Xan sağ olsun, ələ ki bizim qoşun pərakəndə oldu və Rzaqulu xan əsir düşdü, o
vədə Mürtəzaqulu xan bizlə bərabər
atlanıb qoşunun içində çapdı. Nə qədər qışkırdı, nərə vurdu, qoşun kar görə bilmədi.
Axırda özü də atının başını
çevirib qaçıdı. Gərək Məşhəd tərəfə qaçmış olar.
Ağaməmməd xan. Bəs mənim namərd qardaşım Mustafa xan?
Əsir. Mustafa xan axırda heç dava meydanında görünmədi. Belə danışdır ki, qoşunun
məğlub olmağını eşidən tək atını
minib o qaçandır qaçıır. Deyirmiş ki, Rusiya torpağına qaçacağam.
Ağaməmməd xan. Mən bu əsiri azad elədim, açın qolunu. (Cəfərqulu xana.)
Qardaş, sənin dövlətindən cəmi Qacar
birləşib. Bundan sonra fürsəti fövt eləmək lazımdır. Gərək birləşmiş qoşunun gücü ilə
üzümüzə bağlı yolları açaq.
İsfəhan hökmdarı Əlimərdan xan ölüb və yerində oğlu qalıbdır ki, bişürun biridir.
Lazımdır qoşuna bir neçə vaxt
rahatlıq verib, İsfəhan üstünə gedək, ta Farsistanı özümüzə tabe edək.
Cəfər qulun. Çox gözəl fikirdir. (Gülür.) Ümidvaram ki, Cəfər xan əvəzində
Cəfərqulu xan əyləşə.
Ağaməmməd xan. Gözüm üstə.... Qardaş, necə ki məlum oldu, dəxi Qacardan
bizi düşmən qalmadı. İndi mən istəyirəm
qoşun əhlinə indiyədək ürəyiimdə saxladığım axır sözümüz deyim.... Gəl, qardaş, təllin
üstünə. Əliqulu, sən də gəl.

Çıxırlar təllin üstünə.

Cəfər qulun. Camaat, xamuş olun, Ağa Məhəmməd xan söz demək istəyir.
Ağaməmməd xan. Ey buraya cəm olan Qacar qoşunları! Ey mənim
qardaşlarım, dostlarım, əzizlərim və ey
nəslili-Qacarın qeyur sərkərdələri, cavanları! Bilin və agah olun ki, bu gündən tarixi-
Qacarinin əvvəl səhifəsinin
bismillahı yazılıdı. O bismillahı mən deyirəm və dalınca sizə məlum edirəm ki, mənim
Ağa Məhəmməd şah Qacar,
Maliki-bil-istiqlali-külli-məmaliki-məhruseyi-İran! Bu gündən haman səltənəti, İranı
alıram əlimə və ümidvar oluram
ki, bu qoşunun köməyi ilə Qacar nəslili həmişə təxti-səltənəti-İranını müzəyyən edə. Necə
ki siz Qacar taifəsi birləşibsiniz,
elə də sizin köməyinizlə parça-parça əllərdə qalmış İran, inşallah, birləşəcək. Allahın
tövfiqinə və sizin köməyinizə

bel bağlayıb, ağır yollara qədəm qoyuram.
Cəfər qul u xan (dizi üstə çökür). Qibleyi-aləm, əvvəl sənə beyət edən mən və məni
istəyən qoşun!
Əli qul u xan. Qardaş, səltənətin mübarək olsun!
Sərkərdələr (ucadan). Payəndə bad[1] Ağa Məhəmməd şah Qacar!

[1] Var olsun.

Qosundan səssə gəlir. Payəndə bad Ağa Məhəmməd şah Qacar!

PƏRƏDƏ

İKİNCİ MƏCLİS

ƏHLİ-MƏCLİS

Ağə Məhəmməd şah Qacar
Cəfər qul u xan, Əli qul u xan--onun qardaşları.
Hacı İbrahim xan--vəzir.
Mirzə Cəfər xan--eşik ağası.
Əli xan Əfşər.
Üç nəfər sərkərdə, qulam və fərraşlar.

ƏVVƏLİNÇİ NİMMƏCLİS

Tehran. Ağə Məhəmməd şah Qacarın evi. Şah təxt üstündə əyləşib, yanında vəzir Hacı İbrahim xan.

Ağə Məhəmməd şah Qacar. Şükür olsun allahın cəlalına ki, Farsistana qalib olduq. Mən bunu yəqin etmişdim
ki, Əlimurad xanın oğlu Cəfər xan Qacar qoşunun qabağında davam edib İsfəhanda otura bilməyəcək. Belə də oldu və şükür
olsun allaha ki, İsfəhan torpağına davasız malik olduq. Bunu da bilginən, Hacı İbrahim xan, mən dəxi Mazandarana
qayıtmayacağam. Mənim fikrim Tehranın qələsini möhkəmləşdirib, Tehranı həmişəlik,
İsfəhan əvəzinə İrana paytaxt
etməkdir. Tehranın köçəri türk tayfalarının yaxınlığında olmayıçox şərtdir. Mən bilirəm
ki, buranın paytaxt olmayıç

həmişəlik farsla türk arasında ədavətə bais olacaq. Amma bu ədavət ancaq ürəkdə qalıb, nəticə verməyəcək, çünkü mən farsları da, türkləri də lazımlıca tanıdımışam.

H a c i İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, belə deyirlər ki, Cəfər xan hərçənd İsfəhandan qaçıb, amma başına qoşun cəm etməyə məşğuldur.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Fikir etmə, Hacı İbrahim xan, bunlar hamısı xəyalı-xamdır. Fars firqələrinin sərkərdələri heç vədə Cəfər xanın baydağının altına gəlməzlər ta ondan bir kəramət görməyələr. Onlar hər biri bir iddiaya düşüb gözləyəcəklər ki, qacarlarla zəndilərin arasına bir qılıq qal düşsün. Ta ortalığa girib məramalarına çatsınlar. Amma

Əli xan Əfşar ki, böyük qoşunla gəlib Tehran ətrafında düşüb və padşahlıq arzusundadır, onunla dava çətin olacaq. (Mirzə

Cəfər xan daxil olur.) Mirzə! Nə xəbərlə gəldin?

M i r z ə C ə f ə r x a n. Qibleyi-aləm, budur, sübhədən indiyədək göftgudur. Söhbət axır bu yerə yetdi ki, Əli xan Əfşar bizim hər bir təklifimizi mən etdi və--bizim aramızda kəskin qılıncdan və iti nizədən başqa vasitə ola bilməz,--deyib, öz qoşununa tərəf müraciət etdi.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Qoşunlar ki, rubəru durublar?

M i r z ə C ə f ə r x a n. Bəli, qurban. Qacar qoşunu bir işarəyə məəttəldir ki, cəmi Əli xanın qoşununu bir türfətüleyində nabud eləsin. Əli xan özündən çox müştəbihdir və onun qürurla danışib getməyi sərkərdələri və ələlxüsus Əliqulu xanı halətdən çıxardıb. Hamisinin hirsədən gözleri qızarıb. Təzə kəməndə keçmiş xam ərəb atı tək özlərini yeyirlər.

Qibleyi-aləm, mən qoca Mirzə Cəfərin qeyrəti qəbul etmir ki, sən tək qəvi padşahın müqabilində Əli xan Əfşar tək adam cürət edib söz danışın. Qibleyi-aləm! İzin ver qoşuna, qabaqca qılınc vuran mən qoca olaram. Ax, haradan alım Cəfərqulu xanı!

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Səbr et, Mirzə Cəfər xan. Sən tədbirli kişisən, belə danışiq sənə şayistə deyil. Hər bir düşmənin müqabilinə qoşunla getsən, axırdı qoşunsuz qalarsan. Dava var qılıncla qurtarar, dava var dillə. Əvvəl dil, sonra qılınc qoşunu mənə lazımdır. Mən Əli xanla dava etməyəcəyəm. Gəl əyləş, kağız, qələm götür, mən nə desəm yaz. (Mirzə

Cəfər xan əyləşib, kağız və qələm götürür.) Yaz: Şahənşahi-İran Ağa Məhəmməd şah Qacar tərəfindən Əfşarın qəyur

sərkərdələri ilə qoşunlarına! Əfşar qoşununun Qacar üstünə gəlməyini fikir etdikcə, mənim ürəyim qana dönür. Mənim səltənətimdən, cəlalimdən, şövkətimdən artıq İranın xoşbəxtliyidir. Amma iki türk tayfasının rubəru durub bir-birinin qanını tökməyi İranın tənəzzülünə səbəb olar və onun düşmənini ayaqlandırar. Mən heç mane deyiləm ki, Əfşar tayfası öz

sərkərdələrinin təht-rəyasətində pahat dolanıb, özlərindən mənfəətbərdar olalar. Ancaq ürəkdən əfşarlarla qacarların birləşib ümumi düşmənin dəfinə çalışmaqlarını arzu edirəm. Qurtardin? Ver buraya. (Qol çəkir.) Bu kağızı götürüb çaparsan qoşuna, verərsən Əliqulu xana, deyərsən, sərkərdələrdən bir neçəsini götürsün, getsin. Əli xanın qoşununun müqabilində durub oxusun. Ümidvaram ki, bu kağız nəticə verə. Dayanma!

Mirzə Cəfər xan gedir.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, bu çox böyük tədbir idi ki, sizdən sadir oldu. Afərin belə tədbirə!
A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Dünyada iki adam məni həlakətdən qurtarıb, biri qardaşım Cəfərqulu xan və biri də bu
Mirzə Cəfər. Mən Kərim xanın yanında olan vaxt onun qardaşı Hüseynəli xan xahiş etmişdi ki, Mazandaran əhlini Kərim xanın üzünə ağ elətsin. Kərim xan mənə qoşun verib qardaşının müqabilinə göndərmək istəyirdi. Amma Mirzə Cəfər mane oldu. Məni göndərmədilər. Sən belə güman etmə ki, Mirzə Cəfərin mənə məhəbbəti var idi. Xeyr, onu vadər edən öz ağasına olan kəsrəti-ixlası idi. Mirzə Cəfər yəqin eləmişdi, əgər mən Mazandarana gəlsəm, yəqin Hüseynəli xanla birləşəcəyəm. Bunu da bil ki, əgər mən o vədə baş qovzasaydım, Kərim xanda o qədər zor var idi ki, məni az zamanda fövt edərdi. Odur ki, mən bu kişini əziz tuturam və özümə söz vermişəm ki, heç vədə Mirzə Cəfərin və onun xişü əqvamının üstündən nəzərimi kəsməyim.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, səbəb nə oldu ki, siz Cəfərqulu xan tək pəhlivanın qəlbini dəydiniz? Qəzəbiniz tutmasın qibleyi-aləm ki, belə cəsarət edib soruşuram. Siz ki ona İsfəhan hökumətini vədə vermişiniz, nə səbəbə Mazandarana göndərdiniz?

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Məsləhət belə oldu.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Məgər İsfəhana ondan layiq hakim tapacaqsınız?

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Ondan layiq tapılmaz, ancaq burada bir sırr var ki, açı bilmirəm.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, məgər mən sizin qəzəbinizə düçər olmuşam? Buyurun belə olan surətdə cəllad mənim boynumu vursun. Mən dəxi zindəganlıq eləmək istəmirəm. İndiyədək mən şahın mübarək ağızından belə ləfz eşitməmişdim. Siz bilişiniz ki, bu sırrı daşa deyəsiniz daş camaata danışa bilər, amma mən Hacı İbrahim daşdan möhkəməm. (Baş əyib çıxır.)

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Hacı İbrahim, deyəsən, incidi. Eybi yoxdur, könlünü alaram. Axır mən ona, necə deyim ki,

Cəfərqulu xandan qorxuram. Mən o vədə şəkkə düşdüm ki, Baba xanı vəliəhd təyin edəndə əvvəl beyət edən Cəfərqulu xan oldu.
Mən, doğrudur, ona İsfəhan hökumətini vədə vermişdim. Amma mən necə bu vədəyə əməl edim? Mənim nə qədər qoşunum var,
hamısı Cəfərqulu xanı ata tək istəyir. Deyə bilərəm ki, qoşun onu məndən artıq istəyir.
Əgər xahiş edə, qoşunun hamısını
mənim üzümə durquza bilər. Necə ki, mənim qolumdan tutub, təxti-səltənətdə əyləşdirdi,
həmçinin qolumdan tutub, endirib
özü əyləşə bilər. Mən necə ona, İran padşahlarının paytaxtı olmuş İsfəhanın hökumətini
verim? Mən ona Mazandaran
hökumətini vermişəm, gedib əyləşib orada, olub guşənişin. Nə hökumətə şüru eləyir, nə
çağırıram gəlir, nə yazdım
kağızlara cavab verir. Bu da məni daha artıq təşvişə salıb. Cəfərqulu mənə ərəbi beyət
eləyib, ola bilər ki, mənim üzümə ağ
olmasın, amma mənim varisimə rahatlıq verməyəcək. Bu mənim yəqinimdir. İndidən
tədbir lazımdır: əlaci-vaqiə piş əz vüqu,
bayəd kərd.[1]

[1] Baş verə biləcək vaqıənin əlacını baş verməzdən əvvəl etmək lazımdır

(Çağırır.) Qulam (Qulam girir.) Hacı İbrahim xanı buraya çağır. (Qulam çıxır.) Hacı İbrahim xan tədbirli vəzirdir,
lazımlı vəzirdir. (Hacı İbrahim xan daxil olur.) Hacı, deyəsən məndən rəncidə xatır
oldun?
H a c i İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, mən nəkarəyəm, sizdən rəncidə xatır olmayı
xəyalimdən da keçirə biləm. Mən hələ o
mərtəbədə özümdən müştəbih olmamışam.
A ğ a M e h e m m e d ş a h Q a c a r. Sən çıxandan sonpa mən fikir elədim. Həqiqət,
mən Cəfərqulu xan haqqında zülm
eləmişəm, onuntək qardaşın ürəyinə dəymək zəhi nainsaflıqdır. Mən indi öz əməlimdən
peşman olub, qət etmişəm ki,
Cəfərqulu xanı çağırıb, göndərim İsfəhana.
H a c i İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, bağışlayın, yenə cəsarət eləyirəm. Siz
indiyədək Cəfərqulu xana neçə sıfarişlər
edibsiniz, neçə kağız yazıbsınız, heç birisinə cavab verməyib. Qorxuram indi də gəlməyə.
A ğ a M e h e m m e d ş a h Q a c a r. İndi mən onu ayrı yolla çağıraram. Mən bilirəm,
Cəfərqulu xan anasının xatirini çox
istəyir. Bu saat sən get Cəfərqulunun anasının yanına, deginən, şah ondan xahiş edir ki,
özü zəhmət çəkib Mazandarana
getsin. Əvvəl Cəfərqulu xana mənim dilimdən salam yetirsin və desin ki, mən öz
əməlimdən peşman olub, onu İsfəhana
hakim təyin etdim. Və mənim əziz qardaşimdən təvəqqə etsin ki, İsfəhandan qabaq
Tehrana gəlsin, bir görüşək.
Çünki könlüm onu çox istəyir və bir də İsfəhan barəsində bir para vacib məsələlərin
müzikirəsi vacibdir.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Bu tədbir İranın dəxi də tərəqqisinə bais olacaq. Mürəxxəs olum. (Çıxır.)

M i r z ə C ə f ə r x a n (daxil olur). Qibleyi-aləm. Afərin tədbirə, necə ki, Qibleyi-aləm hökm etmişdi, Əliqulu xan sərkərdələrdən iki nəfəri və məni götürüb yeridi Əli xanın qoşununa tərəf. Qoşunun müqabilində durub kağızı uca sövtə oxudu. Kağız qurtaran tək Əli xanın sərkərdələri və qoşunu səs-səsə verib dedilər ki, Əliqulu xan, biz sənə tabeyik və nə qədər qəvi düşmən müqabilinə aparsan, baş və canla dalınca getməyə hazırlıq. Amma qacarlarla biz dava etməyəcəyik. Əli xanın qolu boşaldı. İndi, budur, özü də, sərkərdələri də gəlib qapıda durub, hüzuri-aliyə müşərrəf olmağa izin isteyirlər.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Deyinən buyursunlar.

Mirzə Cəfər xan çıxır. Əli xan Əfşar sərkərdələri ilə daxil olur.

Ə l i x a n Ə f ş a r. Qibleyi-aləm, kamali-ixlas və iradə ilə mən və mənim sərkərdələrim hüzuri-alidən əfv isteyirik. Biz böyük səhvədə imişik. Qibleyi-aləmin gözəl məktubunun məzmununu eşidəndən sonra səhvimizi anlayıb, çox peşman olub gəlmişik. Mən, mənim ziri-dəstimdə olan sərkərdələr və qoşun, hamımız beyət edirik şahənşahi-İran Ağa Məhəmməd şah Qacara.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Çox məmənnunam səndən, Əli xan. Şükür olsun allaha ki, iki böyük türk taifəsi bir-birinə əl verib, düşməni sərnigun elədi. (Çağırır.)

Mirzə Cəfər xan! (Mirzə Cəfər xan daxil olur.) Əli xana və sərkərdələrinə mənzil ver. Necə ki, padşah qonağına şayistədir

hörmət elə və buyuruq ver ki, Əli xanın qoşununun hər iyirmi nəfərinə bir qoyun və bir kuzə şərab versinlər. Əli xan, get rahat ol. Sən bundan sonra mənim əzizimən, əziz sərkərdəm olacaqsan. (Əli xan sərkərdələri ilə və Mirzə Cəfər gedirlər.)

Bunun da ürəyi mənlə düzəlməz, ona görə dəfi vacibdir.... Xudavəndi-aləmin yədi-qüdrəti mənim üstümdədir. Böyük düşmənin şərrindən qurtardım, indi qalib bir para xırda baş qovzayanlar. İran bu saat qaynar qazandır. Məlumdur ki, su qaynayanda onun içindəki nalayıq şeylər üzə çıxıb köpük olar. Həmçinin İrana tabe bir para xanlar bu növdürlər. (Çağırır.) Qulam!

(Qulam daxil olur.) Fərraşbaşıya deginən, bir adam göndərsin Əliqulu xanı buraya çağırırsın.

Q u l a m. Qibleyi-aləm, Əliqulu xan gəlib buradadır.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Çağır gəlsin. (Qulam çıxır.) Deyirlər, Kirmando Lütfullah xan baş qovzayıır. Ona tənbih lazımdır. (Əliqulu xan daxil olur). Əliqulu! Gərək güclü qoşun götürüb gedəsən Kirmana. Lütfullah xanın qoşununu

tərk edərsən. Əgər qaçıb gizlənsə, Kirmando daşı daş üstündə qoymazsan. Qoca kişilərə, övrətlərə, südəmər uşaqlara, heç birisinə rəhm etməzsən. Gərək Kirman əhlində bir divan tutasan ki, cəmi İran titrəsin. Lütfullah xanı və onun qövm-əqrəbasını ələ gətirib hamısını ya qırarsan, ya gözlərini çıxardarsan. Xatircəm oluram ki, tapşırıldığıma dürüst əməl edəcəksən.

Ə l i q u l u x a n. Padşah hökmü allah hökmüdür, borcluyam itaət edim. (Gedir. Hacı İbrahim xan daxil olur.)

A ġ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Necə oldu?

H a c ı İ b r a h i m x a n. Xanımı razı elədim, sabah yola düşür.

A ġ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Hacı İbrahim, dəxi dürüst xatircəm oldum, düşmənin qəvisini ələ gətirdim. Allahın

köməkliyi ilə az keçər ki, İranda bir nəfərin adı çəkilər və o bir nəfər kimdir? Ağa Məhəmməd şah Qacar!

PƏRƏDƏ.

İKİNCİ NİMMƏCLİS

Tehran. A ġ a M ə h ə m m ə d ş a h öz bargahında əyləşib səndəl üstündə. H a c ı İ b r a h i m x a n və M i r z ə C ə f ə r x a n durublar hüzurda.

A ġ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Hacı İbrahim xan! Əli xan nə işlə məşğuldur? H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, dünya yadından çıxıb, əyləşib mənzilində, qulluq əmrlərinə məşğuldurlar.

A ġ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Padşahlıq fikrindən əl götürüb, ya nə?

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, Əli xan məgər görmür ki, padşahlıq nə müşkül əmrdir? Gecə və gündüz gərək ancaq

rəiyyət dərdi çəkəsən. Sair dövlətlərlə əlaqə fikrində olasan. Əli xan əyləşib qibleyi-aləmin sayəsində, rütbəsi gün-gündən

artır, qoşun onun itaətində, dəxi o nə eləyəcək padşahlığı?

A ġ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Səhvəsən, Hacı İbrahim xan! Bunu sən yəqin et ki, əgər Əli xanın sərkərdələri və

qoşunu mənim məktubumu oxuyandan sonra ondan üz çevirməsə idilər, o gəlib itaət etməzdi. Belə itaət də sidqlə olmaz. Əli

xanın olənədək ürəyindən ədavət çıxmayacaq, sən buna inan! Əli xan ölsə, onun sümükləri və qəbrinin torpağı da mənimlə

ədavət eləyəcək. Yəqin bil, belədir.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, yoxsa Əli xan barəsində bir fikriniz var?

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Mən gecələr yuxu yata bilmirəm və İranın iki düşməni var, onlar yox olmayınca yata da
bilməyəcəyəm. Mən o yandan, bu yandan baş qovzayanları demirəm, mən onları düşmən hesab etmirəm. Mən İranın gələcək düşmənlərini deyirəm ki, gərk onların hamısı tərk olsun ki, ta öləndə xatircəm ölüm. O düşmənlərin biri Əli xandır və
o birisi də bilirsən kimdir. Naçarlıqdan itaətə gələn düşmənlə müdara etmək aqil iş deyil.
Elə düşmənin bilmərrə kökünü kəsmək gərk.

Q u l a m (daxil olur). Qibleyi-aləm, Əli xan gəlib fərmayışə müntəzirdir.
A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Get, fərraşbaşıya deginən necə ki, buyurmuşam,
Əli xanı elə rahat eləsinlər.

Qulam çıxır. Şah qalxır ayağa, qapiya tərəf Gəlir. Hacı İbrahim xan və Mirzə Cəfər bir-birinin üzünə baxırlar.
Qapının dalından Əli xanın səsi gəlir: "ay məlunlar! Nə qayırırsınız? Buraxın
məni! Buraxın mənim qolumu! Ox, ox, ox!..."

Ax, habelə ha, habelə ha! Oxay, canım dincəldi. (Mirzə Cəfər xana.) Mirzə Cəfər xan, çıx
binagüzarlıq et, neçə gün Əli xanı
bargahda saxlaşınlar və bir şəxs onun gözlərinin çıxdığını bilməsin və əlavə binagüzarlıq
edərsən Əli xanın qoşununun
bir hissəsini azad eləsinlər və qalanını sair fövclərə paylaşınlar. (Mirzə Cəfər xan çıxır.)
İkinci düşmənim qalib, o da

bu gün cəzasına çatar. Ax, nə ağır yük imiş padşahlıq!...

Q u l a m (daxil olur.) Qibleyi-aləm, Kərim xan Şirazinin xalılarını və sümüklərini
gətiriblər.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Deginən içəri girsirlər! (Qulam gedir.) Büyük
arzularımın birinə çatdım. (Xalıları
və bir torba sümük gətirirlər.) Açıñ xalını! (Açırlar.) Çox gözəl xalılardır ha, Hacı
İbrahim xan!

H a c i İ b r a h i m x a n. Bəli, qurban, çox gözəl xalılardır.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Mən, qədim vaxt yadımdadır, Kərim xanla
müqabil oturub dövlət işlərini müzakirə
edəndə bir yandan ona gözəl tədbirlər tökərdim və bir yandan və ədavətin kəsrətindən
xırqəmin altında bıçaq tutub bu
xalıları doğrayardım. Əgər biləydim ki, bu xalılar axırda mənim olacaq, məgər mən
bunları şikəst edərdim?

(Fərraşlara.) Götürün xalıları və o sümükləri da aparın mənim yatacaq mənzilimin
astanasında basdırın! (Fərraşlar
gedirlər.) Hacı İbrahim xan, mən dünya ləzzətindən məhrumam. Göydə uçan quşlara,
yerdə gəzən heyvanlara, torpaqda məskən
tutan qarışqlara müyəssər olan ləzzət mən tək padşaha müyəssər deyil. Amma, hər sübh
ki, yerimdən duranda ayaqlarımı Kərim
xanın sümüklərinə basaram, ürəyimin yaraları yadımdan çıxar. Nadirin də sümükləri,
inşallah gələr.

M i r z ə C ə f ə r x a n (əlində kağız, daxil olur). Qibleyi-aləm, Əliqulu xan Kirmandan kağız göndərib.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Açı, oxu.

M i r z ə C ə f ə r x a n (oxuyur). Əlahəzrət şahənşahi-İran hüzuri-mübarəkliyinə ərz olsun: hökmi-hümayuni-şahanəyə

əməl edib üç gün, üç gecə Kirmanı oda və qılınca verdirdim. Axırda Lütfullah xan və onun cəmi əqrəbəsi ələ keçdilər.

Hökmi-şahanəyə görə hamisini öldürdüm. Kirman əhli izhari-itaət edəndən sonra qoşunu götürüb Tehrana müraciət

edirəm. Kəmtərini-əlahəzrət Əliqulu.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Afərin, Əliqulu, xan! Kağız gətirənə, deginən, xələt versinlər! (Mirzə Cəfər çıxır.)

Qulam! (Qulam daxil olur.) Sərkərdələr gəliblər?

Q u l a m. Bəli, qibleyi-aləm, gəliblər.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Deginən gəlsinlər. (Qulam çıxır, üç nəfər sərkərdə daxil olur.) Nə qədər qoşun hazır edibsiniz?

S ə r k ə r d ə. Qibleyi-aləm, altmış min nəfər atlı və piyadə qoşun hazırlır.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. İndi mən sizə məramımı deyim. Gürcüstan valisi qoca İraklı İrani şuriş tutmuş

hesab edib, götürüb Rusiya imperatoriçəsinə yazıbdır ki, necə mənim atam və babalarım həmişə Osmanlı və İran

padşahlarının itaətində olublar, mən özümün və övladımın tərəfindən Rusiya padşahlarına itaət edirəm. Əlbəttə, İran

şahları qəbul etməzlər ki, Gürcüstan tək vilayət əldən getsin. Ona görə İraklıya tənbih lazımdır. Həmçinin Mustafa xan

Lənkərani Rusiya imperatoriçəsinə təəbiyyət edibdir. Əlavə Şəki, Şirvan, İravan, Gəncə və Qarabağ xanları da növbənöv

iddialara düşüblər. Mən bu qoşunu cəm etmişəm ki, bu baş qalxızan şəxslərin hamisəna məqamlarını tanıdım. Mən

sizin və qoşunun rəşadətinə xatircəməm.

S ə r k ə r d ə. Qibleyi-aləm, baş və canla hazırlıq.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Qoşun üç dəstə olacaq. Bir dəstəsi Şəki və Dağıstan tərəfinə gedəcək. Bir dəstəsi

İravan və Tiflis tərəfinə və bir dəstəsini də özüm götürüb Qarabağ üstünə aparacağam.

Gərək Əliqulu xan Kirmandan qaydan

tək yola düşək. Gedin, öz işinizə məşğul olun. Qoşun əhlinə məndən salam yetirin.

Sərkərdələr baş əyib çıxırlar.

Q u l a m (daxil olur). Qibleyi-aləm, Cəfərqulu xan hüzuruna izin istəyir.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Gəlsin, gəlsin. (Cəfərqulu xan daxil olub baş əyir.) Qardaş, yaxın gəl, bəs axşam Tehrana

varid olub, indi niyə mənim yanına gəlirsən?

C ə f ə r q u l u x a n. Yornuq idim, qibleyi-aləm, əfv edəsən.

A ğ a M e h e m m e d ş a h Q a c a r. Eybi yoxdur, qardaş, yaxın gəl. (Cəfərqulu xan gəlib dizi üstə çökür.) Mən sənin haqqında zülm eləmişəm, gərək keçəsən. (Alnından öpür.)

C e f e r q u l u x a n (qalxır ayağı). Qibleyi-aləm, mən nəkarəyəm, sən məndən üzr istəyirsən?! Mən sənin qulluğunda özümü kəmtərin bəndələrdən hesab edirəm.

A ğ a M e h e m m e d ş a h Q a c a r. Qardaş, səbəb nə idi ki, indiyədək sənə göndərdiyim kağızlara və sıfarişlərə cavab vermirdin?

C e f e r q u l u x a n. Qibleyi-aləm, onu soruşma. Kiçiyin həmişə böyüyə bir ərki olar. Mən ərk bilmışəm. Yəqin yadındadır, Qacar fəthində İsfəhan hökumətini mənə vədə etdin?!

A ğ a M e h e m m e d ş a h Q a c a r. Bəli, yadımdadır!

C e f e r q u l u x a n. Sonra ki, sən öz əhdinə vəfa etmədin və məni İsfəhan əvəzinə Mazandarana göndərdin, doğrusu, mənim ürəyim sindi. Mənə hökumətin artıt-əksikliyi təsir etmirdi. Amma məni qəmgin edən, sənin, mənim tək yolunda canından və

malından həmişə keçməyə hazır olan qardaşına etibar etməməyin idi. Mən sənə and içirəm ki, mən tək dəyanətli nökəri, cümlə İranı axtarsan tapa bilməzsən. Məni sən Mazandarana göndərmə, bir kəndə kəndxuda göndər, qapıda axırıncı fərraş elə, amma onu bil ki, mən etibarlı qardaşam. Sən heç soruşma ki, niyə sənin kağızlarına cavab vermirdim. Dübarə ərz edirəm, mən tərəfdən bir ərkdi. Amma, xudanəkərdə, sənə bir hadisə üz verəydi, yenə görərdin hamidan qabaq düşmən müqabilində mən qardaşın dava eləyirəm.

A ğ a M e h e m m e d ş a h Q a c a r. Mən onda səhv elədim ki, gileyə başladım və sən də nahaq giley elədin. İki küsülü arasğşa barışiq o vədə möhkəm olar ki, heç bir tərəf keçmişə yadına salmaya. Əlini mənə ver, necə ki, sən Qacar davasında əlini mənə verib öz iradətini izhar elədin, mən də bundan sonra gün-gündən məhəbbətimin sənə artmağını vədə eləyirəm.

C e f e r q u l u x a n (şahın, əlini öpür). Qibleyi-aləm, sən mənim böyüyümsən və mənim ixtiyarım sənin əlindədir. Məhəbbət də eləsən, qəzəb də göstərsən, hər barədə sahibi-ixtiyarsan.

A ğ a M e h e m m e d ş a h Q a c a r. İndi, qardaş, mən səni göndərirəm İsfəhana. O İsfəhana ki, indiyədək İran şahlarının paytaxtı olub. Gərək İsfəhan vilayətini elə dolandırasan, necə ki, Səfəvilər dolandırıblar. Gərək camaatla elə rəftar edəsən ki, keçmiş padşahlar yadından çıxsın. Hətta sənin ədalətin müqabilində Şah Abbas ədaləti gün müqabilində ulduzcan olsun. Təzə padşah köhnəni ədalətlə camaatın yadından çıxartdırmasa, onun səltənəti möhkəm olub getməz. Nadir rəftar edə bilmədi. Camaatı üzünə ağ elədi. Ruhaniləri özündən incitdi. O idi ki, özü də fənaya getdi. Oğlu da pis oldu.

Rəiyyət məhəbbəti qazanmaq padşahlığının ilk vəzifəsidir.

Rəiyyət çü bixəst, sultan dirəxt,
Dirəxt, ey pəsər, başəd əz bix səxt.[1]

[1] Padşah ağacdır, rəiyyət onun kökü, ey oğul, ağaç kökü üstündə möhkəm dayanar.

İndi, qardaş, səni göndərirəm İsfəhana, nəsihətim dürüst qulağında qalsın.
Cəfər qul u xan. Qibleyi-aləmin nəsihəti, əlbəttə, qulağıma doldu. Amma mən də
bir neçə söz deyim. Mən əhd eləyirəm ki,
İsfəhanı elə dolandıram ki, nəinki Şah Abbas, bəlkə Şah Səfidən indiyədək gəlib-getmiş
padşahlar hamısı camaatın
yadından çıxsın. Ancaq dillərdə tək bir ad söylənilsin: Ağa Məhəmməd şah Qacar! Mən
əhd eləyirəm ki, İsfəhan camaatını
bir məqama yetirim ki, Ağa Məhəmməd şah adı gələndə, zükurən, ünasən hamısı ayağa
qalxıb, onun adına səcdə eləsinlər.
Nəinki qorxudan, xeyr, kəsrəti məhəbbətdən! Əhd eləyirəm ki, cəmi Farsistanı bir
məqama gətirəm ki, bundan sonra gələn
Qacar şahlarını atalarından artıq istəsinlər. Qibleyi-aləm, mənim bu əhdimin nəticəsini,
inşallah, tezliklə görərsən.
Ağ a Məhəmməd şah Qacar. Qardaş, sözünə inanıram. Təzə mənsəbin
mübarək olsun!
Hacı İbrahim xan. Cənabi-Vala, təzə mənsəbiniz mübarək! Xudavəndi-aləm siz
qardaşı, əlahəzərət şahənşahdan
ayırmasın!
Ağ a Məhəmməd şah Qacar. Amin! Di, qardaş, bir keç tamaşa elə, gör sən
gedəndən sonra nə gözəl otaqlar
tikdirmişəm və özünü də, doğrusu, qoymayacağam bargahdan çıxasan. Gərək bir neçə
gün burada qalasan, ta səninlə bir doyunca
söhbət eləyim.
Cəfər qul u xan. Qibleyi-aləm, təvəqqə edirəm ki, izin verəsən, sabah yola düşüm.
Ağ a Məhəmməd şah Qacar. Özün bil, qardaş, istəyirsən bu gün get. Mane
deyiləm. Di keç otaqlara tamaşa elə.

Cəfər qulu xan baş əyib, sağ tərəfə, otağa keçir. Qapının arasında bir nəfər gizlənmiş şəxslər
onun ürəyinə xəncər sancır.

Cəfər qul u xan (arxadan). Of.... Namərd qardaş! (Əli ürəyində dalı-dalı gəlib
otağın ortasında yىxılır.)

Hacı İbrahim xan. Bu nə iş idi?

Ağ a Məhəmməd şah Qacar (ağlayır). Dayan, Hacı İbrahim xan! Mən
bədbəxtin, mən birəhmin hökmüñə əncam oldu.

Nə yaman iş gördüm! Öz belimi sindirdim! Bilirsən, Hacı İbrahim xan, əlacım yox idi.
And olsun Məhəmmədhüseyn xanın

qəbrinə, o nəcib ruh ki, bu nəcib bədəni mühəyyə eləmişdi, bir dəqiqə səltənət tacını
mənim varisimin başında rahat
qoymayacaqdı. Qoy mənim varisim görsün ki, gözümün işığı, məni həlakətdən qurtaran,
məni İran təxti-səltənətinə əyləşdir
ən qardaşımı onun ayağının altında qurban kəsirəm ki, onun səltənəti salamat olsun və
gələcəkdə İran parçalanmasın.
Götürün bu binəvanın bədənini.

Pərdənin dalından iki nəfər gəlib Cəfərqulu xanın bədənini götürürlər.

Hacı İbrahim xan. Qibleyi-aləm, bu işə camaat nə deyəcək, qoşun nə növ
baxacaq?
Ağam Məhəmməd şah Qacar. Gərək ki, bir zinəfəs bunun ölməyinin səbəbini
bilməyə. Qoy camaat bunu İsfahana
getmiş bilsin. Sonra bilsə də eyib eləməz. İndi deyə bilərəm ki, Qacar nəсли həmişəlik
İranda salamat padşahlıq edəcək.

PƏRƏDƏ.

ÜÇÜNCÜ MƏCLİS

ƏHİL-MƏCLİS

Ağam Məhəmməd şah Qacar.
İkinci İrakli--Gürcüstan padşahı.
Yuhannanun nəvəsi, şahzadə.
Tavad Amilaxvari (katib), Tavad Orbeliani, Tavad Muxrani, Tavad Kejxocpov Avəliani,
Tavad Çavçavadze, Tavad Maçabei--gürcü sərkərdələri
Tavad Sereeti--İmeretiya qoşununun sərkərdəsi.
Sadıq xan--İran atlı qoşunun sərkərdəsi.
Sərkərdələr, elçilər, pişxidmət və qoşun adamları.

ƏVVƏLİNÇİ NİMMƏCLİS

Tiflis. İlkinci İraklinin bargahı. İraklı əyləşib səndəl üstündə, yanında sərkərdələr və
katib.

İ k i n c i İ r a k l i . Həzərat! Gürcüstanın başı üstündə qara buludlar oynasır. Nadir şahın xacəsi Ağa Məhəmməd özünə şah adı qoyub, bizlə İbrahim xan Qarabağı arasında olan ittifaqnaməni bəhanə tutub, Qarabağa hücum edib. Mən də, necə ki sizə məlumdur, öz oğlum Aleksandrı qoşunla İbrahim xanın köməyinə göndərdim. Allahın köməyi ilə qoşun birləşib, Ağa Məhəmmədin hücumunu dəf ediblər. İndi Ağa Məhəmməd çəkilib oturub Xatun arxında və bizim əlimizə keçən kağıza görə, istəyir Qarabağın ətrafında bir qədər qoşun qoyub, bizim üstümüzə gəlsin, (Katibə.) Tavad, Ağa Məhəmmədin qardaşı Əliquluya yazdığı kağızı oxu, camaat qulaq assın.

T a v a d A m i l a x v a r i (oxuyur). Yazılıb sənə məlum edirəm ki, hərçənd İran qoşununun hücumlarından Qarabağın camaati və qoşunu bilmərrə zəifləşib, bain-həmə bu qış Qarabağda dava etməyəcəyəm. Süleyman xanı iyirmi min qoşunla burada qoyub, qalan qoşunumla özüm gedəcəyəm Tiflisə. Ona binaən, yazılıb mütərrər edirəm ki, İravanın ətrafında dörd min qoşun qoyub, qalan qoşunu hazırla saxlayıb mənim hökmümə müntəzir olasan, ta hökm sənə çatan tək bilatəxir qoşunu mənə yetirəsən və əgər İravan xanı öz övrəti və oğlunu giröv versə, İravandan bilmərrə qoşunu götürəsən.

İ k i n c i İ r a k l i . Bu kağız bu gün gərək bir mötəbər qasiddən göndərilə qraf Qudoviçə və bizə lazımdır qoşun tədarükündə olmaq. Tiflisin camaatına xəbər edərsiniz şəhərin ətrafinin möhkəmlənməyi barəsində tədbir etsinlər. Ağa Məhəmməd Tehranda ikən Gürcüstan üstünə gəlmək fikrinə düşəndə mən əhvalatı bili, knyaz Potyomkinə yazmışdım imperatoriçədən təvəqqə etsin ki, lazımlı olan vaxt bizə üç min qoşun köməkliyi etsin. Bu barədə mənim övrətim də imperatoriçənin özüna kağız yazıb. Imperatoriçə təvəqqemizi qəbul edib, buyurubdur ki, kömək məsələsi barəsində dövlət şurası pəj versin. Dövlət şurası bu növ pəj verib. (Kağızı mizin üstündən götürüb verir katibə.) O Xu!

T a v a d A m i l a x v a r i (oxuyur). Min yeddi yüz doxsan üçüncü ildə may ayının otuzunda dövləti-əliyyeyi-Rusyanın şurası əlahəzrət imperatoriçeyi-küll-Rusyanın fərmanına itaət edib, Gürcüstan padşahı İkinci İraklinin qoşun köməyi istəməyi barəsində məsləhət edib, bu növ qət etdi: İraklinin Rusiya dövlətinin təht-himayəsində olmasına görə və Ağa Məhəmməd xannın gün-gündən güclənib Gürcüstan üstünə yeriməklə Rusiya dövlətinə ziddiyət göstərməyinə görə, qraf Qudoviçə hökm olunsun ki, Ağa Məhəmməd xanın Gürcüstan üstünə gəlmək məramı yəqin olsa, İraklıya kömək verməyi vədə etsin.

İ k i n c i İ r a k l i . İndi həzərat, iş bu məqamdadır. Düşmən yaxınlaşdı. Necə ki, bizim əlimizə keçən kağızdan məlum

oldu, payız düşən tək, yəni bir-iki həftədən sonra Tiflisə gələcək. Rusiya dövləti bışəkk kömək göndərəcək. Əlavə, İmeretiya padşahı Solomona mən yazmışam ki, Gürcüstanla onun arasında min yeddi yüz doxsanıncı ildə bağlanan ittifaqnaməyə görə, buraya qoşun göndərsin. Cavabında yazırkı ki, Tavad Zöhrab Sereteli güclü qoşunla rəvanə olub. Bu günlərdə, yaxud bu gün varid olar. Camaata məlum edin, onun istiqbalına çıxıb, artıq hörmət eləsinlər. (Gedir.)

T a v a d O r b e l i a n i (birinci sərkərdə). Heç ürək qısmaq lazımlı deyil, allah kərimdir.

Qoy Ağa Məhəmməd Tiflisin yaxınlığına gəlsin, görərsən necə peşman edərlər.... Gedim, padşahın əmrinə görə, şəhərdə binagüzərləq edim. (Gedir.)

T a v a d M u x r a n i (ikinci sərkərdə). Tiflis camaatı bu saat qızmış şirə dönüb, beş Ağa Məhəmməd xan gələ, qabağına çıxmaga hazırlırlar.

T a v a d K e y x o s r o v A v e l i a n i (üçüncü sərkərdə). Doğrudur, İranın qoşunu rəsiddir, amma çətini odur ki, bir dəfə oxları daşa toxunsun. O saat görərsən qayıdır qaçdilar.

T a v a d Ç a v ç a v a d z e (dördüncü sərkərdə.) Şəhərimiz möhkəmdir. İnşallah, biz az da möhkəmləşər və camaatımız da pəhlivandır. Bundan əlavə, ümidi varam ki, padşahın oğlanları hər biri Gürcüstanın igidlərindən min nəfər gətirsin.

Şəkk yoxdur ki, İranın qoşununu murümələx tək dağıdacağıq. (Ton atılır.) Bu nə top səsidi?

T a v a d M y x r a n i (pəncərədən baxır.) Gözlərimiz aydın olsun, dəxi Gürcüstana ölüm yoxdur! Bir gəlin pəncərədən baxın, görün nə görərsiniz. (Sərkərdələr gəlib baxırlar.) İmeretiya qoşunu dünyani tutub. Qabaqda Zöhrab Sereteli şiri-jəyan tək gəlir. Toplar şadlıq topudur!

T a v a d K e y x o s r o v A v e l i a n i. Bəh, bəh, bəh!... Afərin belə qoşuna! Afərin bu gözəl oğlanlara. Hər biri on adama müqabil durarlar. Camaat necə qabağa gedir, hər kəsin əlində bir məta var. Kimisi çörək aparır, kimisi şərab aparır, kimisi mal-qoyun aparır. (Top atılır.) Nərildəyin, Gürcüstanın topları! Titrədin, zəmin və asimanı! Nə olardı, Ağa Məhəmməd xan bu cəlalı görəydi! Yəqin qorxudan qaçağı Tehranda bənd alardı.

T a v a d Ç a v ç a v a d z e. İnşallah, elə də olacaq. Məgər bir belə qoşunun müqabilində Ağa Məhəmməd xan dayana bilər!?

Allahın köməkliyi ilə Gürcüstanın hünərli qoşunu ona sübut edər ki, padşahlıq iddiasına düşməkdə özündən xeyli müştəbihdir. Onun yeri həmişə qapı ağızında olub, yenə orada olar.

T a v a d M u x r a n i. Görəsən, qoşun nə qədər olar?

T a v a d Ç a v ç a v a d z e. Mənim gözümə görünən, gərək on mindən az olmaya.

T a v a d M u x r a n i. Mən də belə güman edirəm.

Şeypur səsi gəlir.

T a v a d S e r e t e l i (daxil olur). Gürcüstanın qəyur sərkərdələrinə salam olsun!
S e r k e r d e l e r. Xoş gəlibsiniz, Tavad! Allah sizin qədəminizi xeyir eləsin!
T a v a d S e r e t e l i. İnşallah, xeyir olar. Gürcüstana səkkiz min oğlan gətirmişəm. Hər biri yüz qan əvəzi və hamısı vətən
yolunda canından keçmiş.
İ k i n c i İ r a k l i (daxil olur). Əziz qardaşım İmeretiya padşahı Solomonun qəjyp
qoşununu və onun qəyur sərkərdəsi
Tavad Seretelini təbrik edirəm!
T a v a d S e r e t e l i. İmeretiya padşahının duasını hüzuri-padşaha yetirməkdə özümü
xoşbəxt hesab edirəm! (Dizi üstə
çöküb kağız verir.)
İ k i n c i İ r a k l i (oxuyur). Əziz qardaşım Gürcüstan padşahı İkinci İrakliyə salam
yetirirəm! Bəd, vətənə üz verən
hadisəni eşidib, Gürcüstana tərəf yaxınlaşmaqdə olan bələni dəf etmək üçün, bizim
aramızda olan ittifaqnaməyə əməl edib,
İmeretiya qoçaq atlalarından bir qədər Tavad Zöhrab Seretelinin tahti-rəyasətinə verib
göndərdim ixtiyarınıza. Ümidvaram
ki, Gürcüstanın, İmeretiyanın və bizim sair qonşumuz xanların qoşunu birləşib bu gələn
bələni tezliklə dəf edə. Sizin
qardaşınız Solomon. (Katibə.) Tavad, bir yaxşı Rizaməndlilik kağızı mənim əziz qardaşım
İmeretiya padşahı Solomona
yazarsan. (Gəlib baş əyib gedir.) Sən də, Tavad, get rahat ol, qoşun da bir neçə gün rahat
olsun.
T a v a d S e r e t e l i. Mən o vaxt rahat olaram ki, cəmi Gürcüstan rahatlaşa.
P i ş x i d m ə t (daxil olur). Gəncədən, Ağa Məhəmməd şah tərəfindən elçi gəlib, izin
istəyir.
İ k i n c i İ r a k l i. Bu nə deyir? Bu xəbər yaxşı olmadı! Belə olan surətdə bir
həftəyədək Tiflisdə ola bilər.
(Pişxidmətə.) Elçiyyə deginən gəlsin. (Pişxidmət çıxır.) Ağa Məhəmməd şah!...
Bihəyalığa bax!...

Sadiq xan elçi sifətində daxil olub, baş əyir, kağızı verir.

S a d ı q x a n. Əla-həzrət şahənşah tərəfindən bu məktubu vali xidmətinə gətirmişəm.
İ k i n c i İ r a k l i (kağızı verir sərkərdəyə). Oxu!
T a v a d A m i l a x v a r i (oxuyur). Şahənşahi-İran Ağa Məhəmməd şah Qacar
tərəfindən Gürcüstan valisi İkinci İrakliyə.
Necə ki sənə məlumdur, Gürcüstan valiləri indiyədək İran şahlarının təhti-himayəsində
olub, şahlar tərəfindən həmişə
lütfü mərhəmət və izzət görüblər. İran şahlarının sayəsində Gürcüstan həmişə salamat və
camaati kamal-asayışlə
dolanıblar. Səbəb nədir ki, sən İrakli bizim sayəyi-mərhəmətimizdən qaçırsan? Hətta
İravan, Gəncə və Qarabağ xanları ilə
bizim əleyhimizə ittifaqnamələr bağlayırsan? Məlum olsun ki, İravan və Gəncə xanları
cəmi qoşunları ilə mənə beyət

elədilər. Qarabağı bir halətə salmışam ki, camaati yeməyə çörək tapmır. Bunu yazmaqdə qəsdim sənə bunu bildirməkdir ki,
sən heç bir yerdən köməyə ümidvar olmayıb, necə ki ata və babaların İran şahlarına itaət ediblər, elə də sən İraklı, mən Ağa
Məhəmməd şah Qacara beyət elə ki, ta sən və sənin camaatın həmişə fəlahətdə olub,
mənim iltifatıma nail olasınız. Əgər
bu təklifi qəbul etməyəsən, biləsən ki, Gürcüstanın başına hər nə müsibət gəlsə, hamısına
bais sən İraklı olacaqsan.

Çünki mən həştad min qoşunla Gürcüstana qonaq gəlirəm.
İ k i n c i İ r a k l i (kağızı alır, sonra elçiyyə). Get, öz şahına deginən, çox da öz zoruna
məğrur olmasın! Nəinki həştad
min, bəlkə yüz həştad minlə gələ, yenə mən ona beyət eləməyəcəyəm. Mən dalımı Rusiya
tək möhkəm dağa söykəyib onunla söhbət
eləyəcəyəm. Buyura bilər....
S a d ı q x a n. Mürəxxəs olsun.... Vali sağ olsun! Qorxuram dalınızı söykədiyiniz şimal
dağı buzdan olub məşriqdən çıxan
günün hərarətinə davam etməyə.
İ k i n c i İ r a k l i (ayağa qalxıb). Get, hər nə dedim öz şahına yetir. Xoş gəldin. (Elçi
çıxır.) Siz allah, bir rövşən dünyaya
tamaşa edin. Dünənki xacə, Kərim xanın pişxidməti padşahlıq arzusuna düşüb
Keyxosrov, Keykavus məsnədində əyləşib,
Gürcüstan padşahının adını vali qoyub, ona hökm yazır, hökm!... (Ağa Məhəmməd şahın
kağızını cirir.) Tarmar olasan
sən, ey çərxigərdun! Qara yas libasına dönsün sənin buludların! Gurultun cəlalları
pozulmuş, şövkətlərindən düşmüş
bədbəxt hökmranların ciyər sədalarına bənzəsin! Bərinqin Tehranla Qarabağın arasında
xacə istibdadından düzlərə dağılan
yetimlərin ahının şöləsi olub, səni yandırıb puç etsin! Puç, puç!... Ey insafsız,
mürüvvətsiz fələk!... Baranın minlərlə
günahsız qırılmış balalar və qardaşlar üstündə tökülen anaların, bacıların göz yaşlarına
dönsün! Ulduzlarının hər
biri bir sağalmaz yara olub, sənin namərd bədənini əridib yox eləsin! İnsafa gəl, ey
biinsaf fələk! Gözlərini bir aç, ey kor
fələk! Gör dünyada nə qəhti-ədalət törədibsən! Rəva deyil ki, gədalar padşah mərtəbəsinə
çatıb, padşahlara fərman yazalar!
Bax, belə fərman, belə fərman! (Ağa Məhəmməd şahın kağızının parçalarını tapdalayır.)
T a v a d S e r e t e l i (irəli yerir). Padşah sağ olsun, darixdırmayıñ üzərinizi, sizin bu
səngərdə hirslənməyin sizə ziyanı
var. Allah kərimdir, ümidi allaha bağla.
İ k i n c i İ r a k l i. Əlbəttə, Gürcüstanın allahı böyükdür. Heç vədə qəbul etməz ki,
Gürcüstanın övrətləri, uşaqları
dübarə İran qoşununun qabağında pay-piyada qoyun sürüsü tək İsfəhana gedə. Mənim
əvvəl ümidi allahadır, sonra qoşuna.
Öz oğlanlarımı və bir qoca canımı vətənə qurban demişəm. Qeyrət yeridir, həzərat!
Namus yeridir! Namus! Namus! (Bihalət
yixılır səndəlin üstünə.)

PƏRƏDƏ.

İKİNCİ NİMMƏCLİS

Tiflisin ətrafi. Pərdə qalxanda bərk top-tüfəng səsi gəlir. İkinci İrakli uca yerdə durub, yanında

Tavad Amilaxvari, Tavad Maçabeli və üç ayrı sərkərdə.

İkinci İrakli. Qoşun şir tək dava eləyir. Tiflisin yolunu oğlum David kəsib və onun toplarının nərəsinin müqabilində Ağa Məhəmməd iki gətirdiyi qoşunca qoşun gətirsə, davam edə bilməz. Qoşunun yasarında Tavad Muxrani deyəsən acizlik göstərir. Bu saat bir adam getsin, ona yetirsin ki, möhkəm dursun.

Sərkərdələrdən biri gedir.

Tavad Amilaxvari. Padşah sağ olsun, biz qoşunu üç dəstə etmişik. İranın qoşunu on dörd dəstə olub.

İkinci İrakli. Gürcüstan qoşunu hamısı canından keçib. Canından keçmiş qoşunun müqabilində İran qoşunu hər neçə dəstə olsa, davam edə bilməyəcək. Ələlxüsus Sereteli səkkiz min qoşunu ilə dalda durub, hər bir anda özünü köməyə yetirməyə hazırlır.

Tavad Amilaxvari. Padşah sağ olsun! Bir söz demək istəyirəm. Amma dilim gəlmir.

İkinci İrakli. Nə olub? De görüm!

Tavad Amilaxvari. Solomon padşah bizə xəyanət edib!

İkinci İrakli. Necə, xəyanət?

Tavad Amilaxvari. Göndərdiyi qoşun cümlətanı iki min adammış. Tavad Sereteli qoşunu topa-topa edib düzlərə dağdırıb imiş ki, çox görünüşün. Bu gecə özü də, qoşunu da çıxıb qaçıblar və yollarda da hər nə kənd-kəsək görüblər, hamısını soyub, xaraba qoyub ölüblər.

İkinci İrakli. Ay namərd insan! Allah bu davadan məni salamat qurtarsın, əvəzində yaxşı qulluq edərəm. (Sərkərdəyə.)

Tavad Maçabeli, dayanma, min atını, çap qoşunun başından ayağına, hamiya ürək ver! Deginən ki, Gürcüstanın ümidi bir allahadır, bir də öz gücünə. Qoşun ürəklə dava eləsin. (Maçabeli gedir.) Ey bivəfa Solomon!

Tavad Amilaxvari. Padşah sağ olsun, bir qoşunun qabağına bax, gör sənin nəvən Yuhan nə rəşadət göstərir. Bu

rəşadətin axırı, inşallah, fəthdir,
İ k i n c i İ r a k l i (ucadan). Qoçaq balam, möhkəm dur! Qorxma, allahın əli bizim
üstümüzdədir! Afərin, Yuhan! Tavad
Amilaxvari! İranın üç bayraqı ələ keçdi, budur gətirirlər. Ay sənə qurban olum, Yuhan!
Amma qoşun, deyəsən, zor eləyir.
Şahzadə Davida bir atlı göndər, desin topların bir neçəsini dağın başına çəkib, iranlıları
təngləşdirsin.
T a v a d A m i l a x v a r i. Padhaş, dağın başına dürüst nəzər yetir. Şahzadə Davidin
beş topu orada guruldayır.
T a v a d M a ç a b e l i (üç bayraq gətirir). Şahzadə Yuhan tərəfindən padşahın xaki-
payinə bu üç İran bayraqlarını yıxıram.
İnşallah, İran qoşununun hamısı bu bayraqlar tək sənin xaki-payinə yıxılacaq.
O r b e l i a n i (bir nəfər qoşun əhli özünü yetirir). Padşah sağ olsun, evimiz yıxıldı. Ağa
Məhəmməd xan tərəfindən hökm
oldu, on iki min Mazandaran atlısı hücum elədi. Bir bax, gör qoşun necə pərakəndə olub
dağılır.
İ k i n c i İ r a k l i (ucadan). Ey mənim öz ziri-dəstimdə olan qoşun, nə durubsunuz?
Vətən namusu əldən getdi! Vurun özünüzü
qabağa! (Qılıncı çəkib enir.)
T a v a d A m i l a x v a r i (Iraklıni saxlayıb). Padşah sağ olsun, dayan! Doğrudur,
qoşunumuz basıldı, padşahzadələr əhatə
olunub, amma cəmi rəiyət sənin rəşadətinə bələddir və hamı bilir ki, sən vətən, millət
yolunda ölməyi xoşbəxtlik hesab
edirsən. Bir belə bədbəxtliyin müqabilində ki, vətənə üz verib, sən də öz ölməyinlə
vətənin qəmini artırma! Sənin vücudun
vətənə, millətə lazımdır.
İ k i n c i İ r a k l i. Millət əldən gedəndən sonra, mənim vücudumun qalmağının faydası
yoxdur. (Özünü vurur qoşuna,
sərkərdə dalınca.)
Y u h a n (gəlib təllin üstünə çıxır). Bəs babam necə oldu? Yoxsa onu da öldürdülər? Bu
nədir görünəm? Deyəsən babamı
iranlılar əhatə edib, tutmaq istəyirlər! Qoymaram tutalar! Gərək mənim üstümdə qalan üç
yüz qoşun da yox ola ki, babam əsir
ola! (Həpə vurur.) Ey mənim qardaşlarım! Padşah əsir olur, qoymayın! (Qılınc çəkir,
təllin üstündən enib gedir, top-tüfəng
səsi ucalır. Bir azdan sonra Yuhan Iraklıni gətirir.) Baba, yaralanmayıbsan ki?
İ k i n c i İ r a k l i. Yox, bala, yaralanmamışam. Niyə qoymadın məni öldürələr, vətəni
bu halətdə görməyim?!
Y u h a n. Yox, baba, nə qədər vətənin nəfəsi var, sən ona lazımsan!
İ k i n c i İ r a k l i. Təbil vurun, qoşun çəkilsin! Davidə xəbər verin nahaq yerə
güllələrini sərf etməsin. Topları
götürsün, çəkilsin dağlara. Tiflis əhalisinin hamısına xəbər edin ki, durmayıb hər nə
maehtacları var, götürüb şəhərdən
çıxsınlar. Ax, namərd dünya! Namərd Solomon!

Gedirlər.

İranın qoşunu səhnədən ötür. Ağa Məhəmməd şah Qacar yanında bir neçə sərkərdə gəlib, çıxır təllin üstünə.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Afərin Gürcüstan qoşununa! And olsun
Məhəmmədhüseyn xanın qəbrinə, bir belə dava
etmişəm, bu rəşadətlə dava edən düşmən görməmişəm! Afərin! Ey İranın qayur qoşunu,
daha sizin vəzifəniz qurtarır.

Vurun özünüüz Gürcüstanın paytaxtı gözəl Tiflisə. Zirü-zəbər edib, gərək daş daş
üstündə qoymayasınız. Gərək bu gün
Gürcüstana məhsər gününün nümunəsini göstərəm. Üç gün qoşuna qarət izni verirəm.
Amma, məbadə kəlisalara əl
vurasınız.... Kəlisa allahın evidir, ehtiramı--müsəlməna macibdir. Övrət uşaq hər nə ələ
keçsə əsir edərsiniz. Qocaları
qılıncdan keçirərsiniz! (Sərkərdəyə.) Sadıq xan, binagüzarlıq bu gün səninlədir. Gərək
sən girəsən şəhərin içində.

S a d ı q x a n. Baş üstə, qibleyi-aləm!

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Ələ keçən əsirlərin hamısını itaətə gələn
xanlara bağışlayacağam ki, satıb
pullarını xəzinələrinə qoyub, mənim iltifatımı görsünlər. Qoşunun dal tərəfi salamatdır.
Cəmi qoşunu, hər nə var,
doldurun Tiflisə, dörd tərəfdən od vursunlar. Dayanma, Sadıq xan, get. (Sadıq xan gedir.)
Qoy İraklı və cəmi Gürcüstan
İranın qüdrətini görsünlər. Gərək İraklini bir halətə salam ki, gəlib mənim ayağıma
sürünə. Gərək Gürcüstana bir divan
tutam ki, onunancaq bir adı dünyada qalsın. (Məclisi alov işığı tutur.) Gərək nağıllarda
danışılsın ki, bəli, Gürcüstan
adında keçmişdə bir vilayət var imiş. (Şeypur səsi gəlir.) Nə şeypurdur?

S ə r k ə r d ə. Qibleyi-aləm! Vali tərəfindən elçi gəlir.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Qoşuna xəbər elə, elçi yə yol versin. (Sərkərdə
gedir.) Yəqin, İraklı öz mənfəətini anlayıb,
təbəiyyət etmək istəyir. Cox aqılanə iş görür. Həm öz canını qurtarır, həm camaatın
canını.

T a v a d K e y x o s r o v A v e l i a n i. (elçi sıfətində daxil olub, kağızı verir).

Gürcüstan padşahı İkinci İraklı
tərəfindən xidmətinizə məktubdur.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r (oxuyur). Əgər sən özünü şah və cəmi İranın
hökəmrəni hesab edirsən, nə üçün mənim
paytaxtımı dağıdırsan və rəiyyətimi əsir edirsən? Əgər sən padşahsan, padşahanə rəftar
et. Sənə lazımdır ki, fəthdən
sonra camaata əminlik verəsən ki, ürəyi sənə yapışa. Sən, gəl mənim bu təklifimi qəbul
et! Davanı dayandır. Əsirləri azad
et. Sonra mən hazırlam səninlə ittifaqnamə bağlamağa. Mən söz verirəm ki, bizim
aramızda ittifaqnamə bağlansa, ona elə
əməl edim, nə növ ki, mənim insafım, ürəyim və ədalətim mənə buyurur. Əgər mənim bu
təklifimi qəbul etməyəsən, bil ki, mən

ondan sonra Gürcüstanın hifzindən ötrü axıracan çalışacağam. Cəmi gürcü tayfasının ürəyi qisas arzusu ilə doludur. Və əlavə, Gürcüstanla həmməzhəb olan Rusiya heç vədə sənin Gürcüstana elədiyin zülmü qəbul etməz. (Elçiyyə.) Gedib valiyi-Gürcüstana bizim də şərtlərimizi yetirərsən. Əgər qəbul etsə, biz söz veririk əsirləri azad edək. Tiflisdə dağılan evlərin təmiri üçün pul verək və vali ilə ittifaqnamə bağlamağı qəbul edək. Əvvəla, Qarabağdan Gürcüstana davaya gələnlərin verilməsi; ikincisi, öz oğlanlarının birini girov versin və üçüncü, Gürcüstan valilərinin əlinə Azad xandan keçən almazı göndərsin.

G ü r c ü s t a n e l c i s i. Mən padşah tərəfindən sizə cavab verməyə vəkiləm. Padşah, namusuna və səltənətinə toxunan heç bir təklifi qəbul etməyəcək.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Onda ixtiyar sahibidir. Gedə bilərsən. Xoş gəldin. (Elçi gedir). Elçini salamat ötürün, getsin. (İşiq artıb məclisi tutur.) Bəh, bəh, bəh!... Nə gözəl çıraqbandır! Yan, ey Gürcüstanın gözünün nuru, şairlər təbinin mayəsi gözəl Tiflis! Yangınən, ta hurilərin gül çöhrəsinə bənzər şölən asimana bülənd olsun. Yangınən, ta afitabi-aləməfruz və cahangərd dastanını dünyanın hər qitəsinə yetirsin! Yangınən, ta buludlar səyyahları humayalar tamaşaşa gəlsinlər! Sən də tamaşa et, ey uzaqdan almaz tək parıldayan Qaf dağı! Bu yanan sənin ürəyindir! Tamaşa elə, ey qoca Şeyx Sənan! Gələcək zəmanələrdə ziyarətinə gələnlərə Tiflis macərasını nağıl elə! Qoy cəmi dünyada, yerlərdə, göylərdə zərbi-dəsti Ağa Məhəmməd şah Qacar dillərdə söylənsin!

PƏRƏDƏ.

DÖRDÜNCÜ MƏCLİS

ƏHİL-MƏCLİS

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r.
H a c ı İ b r a h i m x a n--vəzir.
Ş a h p y x R z a q u l u M i r z ə--Nadir şahın oğlu.
S ə r d a r M u s t a f a x a n--İravanlı.
C a v a d x a n--Gəncəli.
S a d ı q x a n, H ü s e y n x a n--sərkərdələr.
Üç nəfər əlahiddə sərkərdə, qoşun əhli və fərraşlar.

ƏVVƏLİNÇİ NİMMƏCLİS

Muğan səhrasında Ağa Məhəmməd şah Qacarın çadırları. C a v a d x a n, M u s t a f a x a n, S a d ı q x a n,
H ü s e y n x a n.

C a v a d x a n. Şahın fikri görəsən haradır? Qarabağdır, ya Xorasan?
M u s t a f a x a n. Qarabağla hələ şahın işi olmayıcaq. Şuşa şəhərinin hasarı çox möhkəmdir. Şəhər özü bir uca dağın
üstündə düşüb. Ancaq bir tərəfdən üstünə yerimək mümkünkdür. Bu növ qələni almaq üçün atlı qoşun yaramaz. Piyada qoşun və güclü top lazımdır. Amma şahın qoşununun, demək olar ki, hamısı atlıdır. Bu qoşunla Şuşa qələsini almaq mümkün deyil.
Necə ki, mümkün olmadı, Şahın Qarabağ barəsində olan tədbiri çox gözəl tədbirdir.
Ətrafda qoyulan qoşun Qarabağın kəndlərini dağıdır və çünkü şəhərin zindəganlığı bağlıdır kəndlərə, şəhər əhli acından təngə gəlib, labüddən təslim olacaq.
C a v a d x a n. Yaxşı ki, biz təbəiyyət elədik. Yoxsa, yəqin indi Gəncə, İravan xanlıqları da Gürcüstan tək tar-mar olmuşdu.
Mənim təbəiyyətimin səməri bu oldu ki, həm xanlığım əlimdə qaldı, həm rəiyyətim dağılmadı və həm Gürcüstandan gələn otuz min əsirin çoxusunu şah mənə bağışladı. Hələ də satib qurtara bilməmişəm.
M u s t a f a x a n. Mənim özümə şahın iltifatı az olmayıb. Əsirdən mənə də az bağışlamayıb. Əlavə Borçalı və Qazax mahallarını Gürcüstandan kəsib mənə bağışlayıb. Məni başdan çıxartmışdılar. Mən İraklinin zoruna və onun köməkliyinə xatircəm idim. Nə bilirdim ki, şahın tədbiri hamısına faiq gələcək. Onun qoşunundan artıq tədbiri iş gördü.
S a d ı q x a n. Şahın iltifatından mən də şaki ola bilmərəm. Mənə da az əsir bağışlamayıb. Əlavə necə ki, görürsünüz, cəmi atlı qoşuna sərkərdə mən Sadıq xanam!
H ü s e y n x a n. Metsxetdən gətirdiyim dövlət mənə kifayətdir. Amma Metsxet keyfiyyəti hər yadına düşəndə gülməyim tutur.
Elə ki şah məni və Sadıq xanı göndərdi Metsxetə, şəhərə yetişib necə lazım idi kar gördük. Axırda yetişdik bir deyra, rahiblər qaçmışdılar, deyr boş idi. Hücrələrin birinə daxil olub gördüm ki, divara bir nərdivan dayanıb. Dədim bu nərdivan nəhaq yerə buraya qoyulmayıb. Nərdivana bir adam çıxarddım. Adam divarın üstündən güclü pul və cavahirat endirdi.

Binəva rahiblər qaçan vaxt pulu gizlədib və qorxduqlarından nərdivanı da divara söykəli qoyub qaçıblar.

S a d ı q x a n. Metsxet ki, dağıldı və biz də ki, qoşunu rahat elədik, mən bir nəfər atlı götürüb şəhərin ətrafına səyahətə

çıxdım. Mən orada bir faciə gördüm. İndi də yadımı düşəndə ürəyim qana dönür.

H ü s e y n x a n. Nə faciə? Nağıl elə görək.

S a d ı q x a n. Şəhərin ətrafında gəzərkən yolum bir kəlisaya düşdü. Kəlisanın dörd ətrafi xaraba idi. Girdim həyətə.

Həyət həmçinin boş, amma bir küncdə balaca daxmada gördüm bir qoca kişi yapıcı altında yatıb və yanında da çox qoca bir erməni əyləşib. Bunların bu xaraba yerdə olmaqları mənə çox təəccüb gəldi. Ermənidən sual elədim ki, burada nə qayırırsınız və bu yapıcı altında yatan kimdir? Erməni bir dərin ah çəkib cavab verdi ki, bu şəxs bir böyük vücud idi.

Qırx il bunun adı cəmi məşriqzəmində ehtiramla çəkilib. Ömrünün axırında buna bədbəxtlik üz verdi. Mülküնü, malını, rəiyyətini tarac elədilər. Oğlanları fəryadına yetişmədilər. Cəmi yaxın adamları qaçıb dağıldılar. Ancaq buna havadar olan bir mən, heç kara gəlməyən qoca erməniyəm. Bu yapıcının altında yatan Gürcüstan padşahı İkinci İraklıdır. Doğrusu, özümü saxlaya bilməyib, biixtiyar ağladım. Atın başını çöndərib yola düşdüm.

M u s t a f a x a n. Bəs niyə əsir eləmədin?

S a d ı q x a n. Məgər insafdır, bir evi yixilmiş, məmləkəti dağılmış, çıraqı sönmüş qoca kişini əsir edəsən? Ondan

sonra məgər allahın qəzəbindən qurtarmaq olar?... Deyəsən şah gəlir. (Gedir.)

M u s t a f a x a n. Lazımdır Sadıq xanın bu cür hərəkətini şahın qulluğuna ərz etmək.

H ü s e y n x a n. Bu bir fikir deyil, şahın Sadıq xana o qədər məhəbbəti var ki, bizim sözümüzü şeytanlıq hesab edib, inanmayacaq və inansa da ona bir şey etməyəcək. O bizi yoldaş bilib bu sırrı bizə açdı, nə rəvadır yoldaşlıqda onu şahın qəzəbinə salaq, yaxşı sıfət deyil.

Gedirlər.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r (Hacı İbrahim xanla daxil olur.) Hacı İbrahim xan! Belə deyirlər ki, Şirvan əhli mən

göndərdiyim hakimi öldürüb'lər. Əlbəttə, o camaata gərək böyük tənbeh olsun, bir də bu cürəti eləməsinlər.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Hakim camaata çox zülm eləyirdi. Camaat da dada gəlib bu əməli tutub.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Mən ki, o hakimi zülmünə görə əzl eləmişdim.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Bəli, qurban. Sizin bu mərhəmətiniz camaatı cürətə gətirib.

Odur ki, hakimi öldürüb'lər. İndi

Şirvan camaatı ağsaqqalları hüzuri-alıyə göndərib, üzr istəyirlər. Təvəqqə edirlər ki, onların əvvəlki xanlarını özlərinə

verəsiniz. Xan özü də həmçinin izhari-təbəiyyətlə dərbari-alıyə gəlib.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Şirvan əhlinə xəbər göndər ki, mən onların təqsirlərindəki keçdim və xanlarını da
bağışlayıb öz yerində bağı qoyuram. Xanlar hamısı buradadırlarmı?
H a c ı İ b r a h i m x a n. Bəli, qurban.
A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Mən təəccüb edirəm İbrahim xana. Bilmirəm o nəyə xatircəm olub, bizim qoşunumuzun müqabilində durub. Keçmişdə Gürcüstan, İravana ümid bağlayırdı. İndi fikri nədir? Nə olardı, o da sair xanlar tək beyət edib, itaətə gələydi və mən də onu öz yerində qoyardım. Məgər bilmir ki, mən Şuşanı alacağam? Məgər mənim divanımın sədası onun qulaqlarına çatmayıb?
H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, onun yanında bir nəfər çox aqil şəxs var. Molla Pənah adlı, Vaqif təxəllüs. İbrahim xanın hər bir məsləhəti onunla olur. Xanın Şuşa qələsində möhkəm durmağına bais Molla Pənahdır. Həmin şəxsdir ki,
qibleyi aləmin göndərdiyi fərdə cavab yazmışdı:

Gər nigahdari-mən anəst ki, mən midanəm,
Şişəra dər bağlı-səng nigah midarəd.[1]

[1] Əgər məni saxlayan mənim tanıdığınımdırsa, o, şüşəni dağın bağrında saxlaya bilər.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Yadıma düşdü, görünür, həqiqət kamallı şəxsdir.
H a c ı İ b r a h i m x a n. Bəli, qurban. Onun təbinə və kamalına söz ola bilməz.
A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Buyur sərkərdələrin və xanların hamısını buraya çağırınsınlar. (Hacı İbrahim xan gedir.) Qaldı bir Xorasan səfəri, inşallah, bu da qurtarar. Qayıdarıq Qarabağ üstünə. Amma mən yenə ümidi varam ki, İbrahim xan özü peşman olub, bejətə gələ. (Sərkərdələr daxil olurlar.) Həzərat, budur, neçə müddətdir, biz çalışırıq və çalışmağımızın da nəticəsi aşkardır. Bunun hamısı əvvəl allahın tövfiqindəndir və sonra sizin rəşadətinizdən. İndi bizim bir ağır səfərimiz qalıb, o səfər Xorasan səfəridir. Gərək buradan Xorasana yola düşək. Mən belə güman edirəm ki, Xorasani davasız alaq. Cünki nə Nadir Mirzə və nə atası kor Şahruخ bizim müqabilimizə çıxa bilməyəcəklər.
S a d ı q x a n. Qibleyi-aləm, biz hamımız indiyədək sədaqətlə qulluq etmişik. Yenə hazırıq qulluq etməyə. Xorasanın alınmağına da şəkk ola bilməz və dava olsa da eyib etməz. Cünki əlahəzrətin dövlətinin sayəsindən nə qoşun yorulub, nə sərkərdələr. Amma bəndeyi-həqir, sərkərdələr və qoşun tərəfindən hüzuri-şahənşahiyə bir ərz edəcəyəm.
A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. De görüm, Sadıq xan.

H a c ı İ b r a h i m x a n daxil olur.

S a d ı q x a n. Qibleyi-aləm, bu yerin ki, biz düşmüşük, adına Muğan deyərlər, o yerdir ki, burada qədim İran şahları başlarına tac qoyublar. Bu yerdə Nadir şah başına İranın tacını qoyub və Şah Səfinin qılıncını bağlayıb. Biz kəmtərin sərkərdələr və qoşun əhli təvəqqeyi-acizanə edirik ki, əlahəzrəti-şahənşah bizi tacgüzarlıq bayramını bu Muğanda nəsib eləsin.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Həzərat! Bu təklif mənə neçə dəfə olub, mən qəbul etməmişəm. Onun səbəbini də indi sizə bəyan edərəm. (Vəzirə.) Hacı İbrahim, tacı və qılıncı gətir. (Hacı İbrahim xan gedir.) İndi ki siz belə təkid edirsiniz, mən də qəbul edirəm.

S ə r k ə r d ə l ə r. Qibleyi-aləm, hamımız təvəqqe edirik.

H a c ı İ b r a h i m x a n tacı və qılıncı xonçada gətirib, dizi üstündə çökür şahın qabağında.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Mənim əziz və sevgili sərkərdələrim! Bir şəxs ki, camaat və qoşun bərgüzidə edib təbəiyyət göstərə, o şəxs padşah olar. İstər başına tac qoydu, ya qoymadı. Tacgüzarlıq padşahlar arasında ancaq bir rəsmidir. Amma mən bu rəsmə ayrı bir nəzərlə baxıram. Bu qılınc ki, görüsünüz, şah Səfinin qılıncıdır. Bunu cəmi Səfəvi padşahları birbəbir bellərinə bağlayıblar və mən də o vədə bu qılıncı bağlaya bilərəm ki, Şah Abbas Səfəvi tək padşahın bərabəri olam və padşah İsmayııl tək islama rəvac vermiş olam. Amma indi sizin xahişinizə görə bu qılıncı bağlayıb dərgahi-rəbbil-aləmdən iltimas edirəm ki, mərhəmət nəzərini İranın üstündən kəsməsin və mən fəqir bəndəsini də şah Abbas məqamına yetirsin. (Qılıncı öpüb bağlayır.) Qılıncı bağladım, amma bu tacı əsla başıma qoymayacağam. Bu tac Nadirin tacıdır. Bunun dörd qızıl lələyi iqlimin təsxirini sübut edir. Farsistanın, Hindistanın, Türküstanın və Əfqanistanın. Mən indiyədək məmləkət almamışam, ona görə ancaq bu bir dənə cıqqanı bu tacdan götürüb başıma vuraram. (Cıqqanı başına sancır.) İlahi, vətəni bəliyyatdan hifz elə! Salamat olsun vətən, salamat olsun İran!

H a c ı İ b r a h i m x a n və s ə r k ə r d ə l ə r (bərabər). Qibleyi-aləm, tacınız mübarək olsun!

S a d ı q x a n (uca yerdən). Ey İranın rəşid qoşunları! Bilin, bu gün İran üçün böyük bayramdır! Bu gün, Ağa Məhəmməd şah Qacar İran padşahlarının tacını başına qoymaqla İranı şərəfraz elədi. Təbillər vurulsun. Topların, tūfənglərin nərəsi asimana bülənd olsun! Payəndə bad Ağa Məhəmməd şah Qacar!

Tūfəng atılır, qoşundan səs gəlir: payəndə bad Aşa Məhəmməd şah

Qacar!

PƏRƏDƏ.

İKİNCİ NİMMƏCLİS

Xorasan. Ağa Məhəmməd şahın mənzili. Hacı İbrahim xan və Sadıq xan.

Hacı İbrahim xan. Mən, doğrusu, çox ehtiyat eləyirəm. Bu tövr ki bəxt şahə yardımır, qorxuram axırı bədbəxtlik ola. Mən belə güman eləyirdim ki, Xorasanda böyük dava olacaq və camaat Nadir Mirzəni saxlayacaq. Xorasanın davasız ələ keçməyini heç kəs güman etməz idi.

Sadıq xan. Axıra qalan Qarabağdır. Məgər Qarabağ Gürcüstandan möhkəm duracaq? Mən yəqin etmişəm ki, Qarabağın əhli acıdan dava etməyi bacarmayıb, təslim olacaqdır. Ondan sonra cəmi İran olacaq bir can və canın başı Ağa Məhəmməd şah olacaq. Dəxi bədbəxtlik haradan ola bilər?

Hacı İbrahim xan. Allahın işini bilmək olmaz. Ancaq mən həp namaz qılanda və hər gecə yatanda dua eləyirəm, deyirəm: pərvərdigarə, sən şahı bələdan saxla.

Sadıq xan. Sən ümidi şahın tədbirlərinə bağla. O tədbirin sahibi özünü bəlaya düçər etməz.

Hacı İbrahim xan. Xan, mənim qorxum Rusiya tərəfindəndir. Nə qədər olsa, Rusiya və Gürcüstan camaatı həmməzəhdədir.

Mən inana bilmirəm ki, Rusiya Gürcüstan qisasını almaq fikrinə düşməyə.

Sadıq xan. Bu nahaq təşvişdir, Hacı İbrahim xan. Rusiya dövləti əgər Gürcüstana kömək vermək istəsəydi, vaxtında

verərdi. İndi bədəz xərabeyi Bəsrə verilən köməkdən nə fayda?!

Ağə Məhəmməd şah Qacar (daxil olur). Sadıq xan, get Şahrüxburaya gətir! (Sadıq xan çıxır.) Doğrusu, Hacı

İbrahim xan, allah qisası qiymətə qoymaz. Nadirin günahının cavabını övladı verir.

Sadıq xan (Şahrüxburaya gətirir). Qibleyi-aləm! Budur Nadirin oğlu Şahrüxbur Rzaqulu Mirzə.

Ağə Məhəmməd şah Qacar. Yaxına gəl, qoca.

Şah rüx. Kimdir məni yaxına çağırıran?

Sadıq xan. Səninlə danışan İranın şahı Ağa Məhəmməd şahdır.

Şah rüx. İranda mən bir şah tanıydım, mənim atam Nadir şahı.

Ağə Məhəmməd şah Qacar. Hədyan danışma, qoca, yaxına gəl! Sadıq xan, onu yaxına gətir! (Şahrüxbur yaxına gətirirlər.)

De görüm, oğlun Nadir Mirzə haradadır?

Ş a h r ü x. Nadir Mirzə Əfqan tərəfə keçib. Neyləyirsən Nadir Mirzəni? Mən onun əvəzinə gəlmışəm.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Qoca, sən dünyada çox müsibət çəkibsən. Mən istəmirəm sənin axır günlərin də əziyyətlə keçsin. Mən bilirəm Nadir həp nə cavahirat qoyub, hamısı səndədir. Bundan sonra onların heç biri sənə lazım deyil. Gərək verəsən mənim xəzinəmə.

Ş a h r ü x. Mənə Nadirdən heç bir şey qalmayıb.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Qoca, nahaq yerə özünü əzaba düçar eləmə, sənə əziyyət edərlər. Amma xoşla cavahiratın yerini desən, həmişə mənim iltifatım sənin üstündə olar.

Ş a h r ü x. Sənin iltifatın mənə lazım deyil. Buyur, həp nə əziyyət edəcəklər, etsinlər. Mən anadan dünyaya bədbəxt gəlmışəm,

bədbəxt də gedəcəyəm. Mən iyirmi yaşından indiyədək öz korluğuma ağlayıram.

Ağlamaqdan da gözlərimin yaşı qurtarıb, əvəzinə ciyərimin qanı gəlib töküldü. İndi mən şükür eləyirəm allahın dərgahına ki, mən koram və mənim atam Nadir

şah tək padşahın məsnəndində əyləşəni gözlərim görmür. Kim deyir dünyada insaf var?

Kim deyir dünyada ədalət var? Əgər

dünyada insaf və ədalət olsaydı, Nadir şahın Rzaqulu Mirzə tək istəkli oğlu öz atasının xacəsinin qabağında əsir

saxlanmazdı. Kim deyir dünyada insaf var? Kim deyir ədalət var? Əgər dünyada insaf və ədalət olsaydı, tərlan yerində zağ və

zəğan oturmazdı. (Ağlayır.) Ox!... Yoxdur dünyada ədalət, yox, yox!... Gözlərim əlimdən gedib, bu quru nəfəsi dəbundan sonra istəmirəm, aparın, nə eləyəcəksiniz eləyin.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Sadıq xan! Bu qocanı verəsən fərraşların əlinə. Nadirin cavahiratını birbəbir bundan istərlər. Ələlxüsus böyük yaqutu vermək istəməsə, lazımı əziyyət buna verərlər.

Sadıq xan Şahrüxü aparır.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, nə qədər olsa, bu, padşah oğludur. Qırx beş ildir ki, allahın işıqlı dünyasına həsrətdir. Ona əziyyət vermək insaf deyil.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Hacı İbrahim xan! Bu, Nadirin oğludur. Əgər Nadirin cəmi övladını kabab edəm, yenə mənim ürəyimin yarası saqlamaz. Nadir mənə yaman yara vurub, Hacı İbrahim xan!

S a d ı q x a n (daxil olur). Qibleyi-aləm, Süleyman xan tərəfindən hüzuri-alıyə məktubdur. (Kağızı verir.)

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r (kağıza baxıb). Hacı İbrahim xan! Sərkərdələri buraya çağır!

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, rənginiz qaçıdı, nə xəbərdir gələn?

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Bu saat bilərsən. Çıx sərkərdələri buraya çağır. (Hacı İbrahim xan çıxır.) Bu yaxşı

olmadı. Fərraşbaşı (daxil olur). Qibleyi-aləm, cavahiratın bir-bir yerini deyir. Amma böyük yaqutu vermək istəmir. Hər nə qədər əziyyət edirik, olmur. Dırnaqlarının arasına mix çaldıq. Belindən parça-parça dəri qoparıb yerinə duz tökdük, yenə demir.

A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Necə demir? Get deginən onun başının ətrafına xəmir yapışdırıb ortasına qurğuşun töksünlər. Onda yaqutun yerini yəqin deyər. (Fərraşbaşı çıxır, sərkərdələr və Hacı İbrahim xan daxil olurlar.)

Camaat, Süleyman xandan kağız gəlib. (Kağızı verir Hacı İbrahim xana.) Hacı İbrahim xan, al bu kağızı oxu, sərkərdələr qulaq assınlar.

H a c ı ī b r a h i m x a n. Məruzi-hüzuri-ali olsun ki, otuz beş min rus qoşunu general Valerian Zubovun təhti-rəyasətində Lənkəran və Badkubə qələlərini alıblar. Gəncə və Şamaxı həmçinin keçib Rusyanın ixtiyarına. General Zubov əyləşib Muğanda, Azərbaycan üstünə yerimək xəyalindadır və Azərbaycanı təsxir edəndən sonra, Tehran üstünə gedəcək.

A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Həzərat! Kağızin məzmununu bildiniz. Rusyanın qoşunu cürət edib İran torpağına ayaq qoyub. Amma mənim rəşid qoşunum onun müqabilinə şir tək gedəcək. Ümidvaram ki, allahın köməkliyi ilə bir az müddətdə

Rusiya qoşununun İran torpağında bir nişanəsi də qalmaz. S a d ı q x a n. Qibleyi-aləm. Rusyanın otuz beş min qoşunu müqabilində əlahəzrətin həştad min qoşunu var. Bir belə qoşunun müqabilində Rusiya qoşunu məgər davam edə biləcək?

A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Dayanmayın, gedin qoşunu hazır edin!

Sərkərdələr gedirlər.

Fərraşbaşı (daxil olur). Qibleyi-aləm buyuran tək edib, yaqutu aldıq. (Yaqutu verir.) A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Öldü, ya sağdır?

Fərraşbaşı. Xeyr, qurban, sağdır, amma canı azdır.

A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Ona gedib deyərsən ki, əziyyətinə səbəb özü oldu və sabah göndərərsən getsin Mazandarana.

(Fərraşbaşı çıxır.) Hacı İbrahim xan!

H a c ı ī b r a h i m x a n. Bəli, qurban.

A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Mən sərkərdələrə dediyim sözləri eşitdin?

H a c ı ī b r a h i m x a n. Bəli, qurban, eşitdim!

A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Sən yəqin eləyibsən ki, mən dediyim tək eləyəcəyəm?

H a c ı ī b r a h i m x a n. Əlbəttə, gərək qibleyi-aləmin xahişi əmələ gələ.

A ğ a M ə h ə m m ə d ʂ a h Q a c a r. Hacı İbrahim! Mən səni indiyədək çox aqil şəxs hesab edirdim. Amma heyf, səd heyf

mənim zənnimə! Mən güman eləməzdəm ki, sən də mənim sərkərdələrim tək ağılsızsan. Sənin tək aqil şəxs heç xəyal edə

bilərmi ki, mən aparım öz başımı Rusyanın fulad divarına döyüm və ya qoyun sürüsünə bənzər qoşunumu aparam Rusyanın müntəzəm qoşunun top-tüfənginin qabağına verəm. Mən bilirom nə eləyəcəyəm. Bir rus gülləsi mənim qoşunuma çatmayacaq. Qoy Rusyanın qoşunu nə qədər yeriyəcək yerisin! Lənkəranla Tehranın arasını biyabana döndərəcəyəm, hər nə tapsalar alsınlar. Gəl dalımcı!

Gedirlər.

PƏRƏDƏ.

BEŞİNCİ MƏCLİS

ƏHLİ-MƏCLİS

Ağə Məhəmməd şah Qacar.
Hacı İbrahim xan.
Sadıq xan.
Səfərəli, Abbas bəy pişidimətlər.
Bir nəfər sərkərdə.

Şuşa qələsi. Məhəmməd Həsən ağanın evində Ağə Məhəmməd şahın mənzili. Məclis ortadan iki bölünüb: sağ tərəfdə Səfərəli və Abbas bəy pişidimətlərin otağı, sol tərəfdə Ağə Məhəmməd şah Qacarın yatacaq otağı. Otağın ortasından qırmızı ipək pərdə çəkilib. Pərdənin dalında Ağə Məhəmməd şah Qacarın taxtı qoyulub. Ağə Məhəmməd şah Qacar döşək üstündə əyləşib, yanında piysuz, qabaqda Hacı İbrahim xan ayaq üstündə durub.

Ağə Məhəmməd şah Qacar. Doğrudur, Hacı İbrahim xan, bir şəxsi ki, allah ucalda, onu məxluqat heç vəchlə aşağı sala bilməz və bir şəxsi ki allah aşağı sala, cəmi maxələqəllah yiğila ucalda bilməz. Əgər, xudanəkərdə, bizim qoşunumuz rus qoşunu ilə rubəru gələydi, bir atlımız qalmazdı və allahın əli mənim üstündə olmasaydı, indi rus cümlə İrana Malik olmuşdu. Qəzanın işini gör. Dava əsnasında imperatoriçə vəfat edir, yerinə oğlu əyləşir və o da hökm edir ki, İran üstünə gedən qoşun geri qayıtsın. Çox böyük xoşbəxtlikdir, Hacı İbrahim xan.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Bəli, qurban. İnşallah, həmişə allahın tövfiqi qibleyi-aləmin üstündə olacaq.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Mən necə ki, yəqin etmişdim, elə də oldu. Şuşa qələsinə davasız malik olduq. Heyf ki,

İbrahim xan ələ keçmədi. Amma ümidvaram ki, bu gün İbrahim xanın ya özü və ya başı gələ. Onun dalınca gedən iki min

adamın əlindən haraya qaça biləcək? O şair Molla Pənah necə oldu?

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, zindana salıqlar.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Xub, sabah, mənə yazdığını fərdin ləzzətini ona göstərərəm.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, deyirlər Molla Pənah gecə vaqıə görüb, deyirmiş ki, məni Ağa Məhəmməd şah öldürə bilməyəcək.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Nə eləyim, cümə axşamı olmayayıdı, onun vaqıəsinin doğru olmadığını ona sübut edəydəm!...

Amma İbrahim xan ələ keçməsə mən rahat ola bilməyəcəyəm.

H a c ı İ b r a h i m x a n. Qibleyi-aləm, İbrahim xan quş da olsa iki min rəşid atlının qabağından heç bir yana qaçıb, qurtara bilməz.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Allah sən deyəni eləsin. Hacı, dəxi get, rahat ol. Məni tək qoy, yatmaq vaxtı yaxınlaşır.

Şam namazı qılım. (Hacı çıxır, şah canamaz gətirib istəyir açsın. Bu halda Sadıq xan daxil olur.) Nə var? Niyə gəldin?

S a d ı q x a n. Qibleyi-aləmin fərmayışinə görə gəlmışəm.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Kim yetirdi sənə mənim fərmayışimi?

S a d ı q x a n . Səfərəli.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Buraya çağır onu. (Sadıq xan çıxır.) Məgər bu biinsaflar məni bir dəqiqə rahat

qoymazlar? (Səfərəli daxil olur.) Nə vaxt mən sənə dedim get Sadıq xanı çağır?

S ə f ə r ə l i. Yarım saat bundən əqdəm.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r (qəzəbli). Yalan deyirsən, namərbüt!

S ə f ə r ə l i. Ola bilər ki, mənim qulaqlarım qibleyi aləmin fərmayışini düzgün eşitməyibdir.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Bir qulaqlar ki, mənim fərmayışımı dürüst eşitməyələr, mənə lazım deyillər. Get

cəllada deginən qulaqlarının ikisini də kəssin. (Səfərəli çıxır. Sərkərdə daxil olur.) Hə, necə oldu?

S ə r k ə r d ə. Qibleyi-aləm, Tərtər çayının kənarında yetişdik İbrahim xana. Üstündə beş mindən ziyadə atlı var idi. Çox

dava elədik və İbrahim xanın qoşunundan da çox qırdıq. Amma çox olmaqlarına görə bizə faiq gəldilər. Xanı ələ gətirə bilmədik. Qaçdı Car Biləkan tərəfə.

A ğ a M ə h ə m m ə d ş a h Q a c a r. Yalan deyirsən, namərbüt! Doğrusunu de görüm, dava eləyibsən, ya yox? İbrahim xan haradan alırkı beş min qoşunu? Sən

bilirsən ki, bu neçə ilin müddətində Qarabağın adamları bir halətə düşüblər ki,
qollarından tutan olmasa yatdıqları
yerdən dura bilmirlər. Doğrusunu de görüm, dava eləyibsən, ya yox?
Sərkərdə. Qibleyi-aləm, necə ki, ərz elədim, elədir.
Ağacı Məhəmməd şah Qacar (dururaya). Yalan deyirsən, yalan deyirsən!
İbrahim xan iki yüz adamdan artıq aparmayıb!
Qorxub qaçıbsız! Doğrusunu de! Yoxsa, and olsun allaha, ətini tikə-tikə kəsdirib gözünün
qabağında yandıracağam!
Sərkərdə. Sahibi-ixtiyarsınız, qibleyi-aləm. Amma necə ki, əzr elədim, o növdür.
Ağacı Məhəmməd şah Qacar. Apardığın adamdan nə qədər qırılıb?
Sərkərdə. Qoşun hamısı salamat qayıdır.
Ağacı Məhəmməd şah Qacar. Get! Məlum oldu! Sabah sən də və sənin
qoşunun da lazımı ənamınızı alarsınız.
(Sərkərdə gedir.) Qalçın sənin tənbehin sabaha. Görünür, qarabağlıların küçündən qorxub
qaçıblar. Dəxi bilmirlər ki,
ölümən qaçıb ölümə düşər gələcəklər. Yox, yox.... Mən buna səbr edə bilməyəcəyəm.
Necə ola bilər ki, mən Ağə Məhəmməd şah
Qacar olam, cəmi İran mənim təhti-səltənətimdə ola, bir Qarabağ xanı iki yüz atlı ilə
mənim əlimdən qaçıb qurtara? Yox, tab
gətirə bilməyəcəyəm, görünür, yumşalmışam! Eybi yoxdur, yenə qiyaməti bərpa elərəm.
Yenə Ağə Məhəmməd şah Qacar
gözlerinin qızarmağını görərlər. (Otaqda hirsli gəzinir. Səfərəli qulaqları dəsmalla
sarılmış və Abbas bəy öz
otaqlarına girirlər.)
Səfərəli. Öhö... öhö... öhö.... (Ağlayır.)
Abbas bəy. A kişi, yekə adamsan, uşaq tək niyə ağlayırsan?
Səfərəli. Abbas bəy, niyə ağlamayım? Mən Qarabağda bir adam sayılırdım. İndi bu
sifətdə mən camaat içində çıxamı
biləcəyəm? Mənim qulaqlarımı kəsdirincə şah buyurayı birdəfəlik boynumu vuraydilar,
bundan yaxşı olardı. (Ağlayır,
şah qulaq verir.)
Abbas bəy. Ağlama, ayıbdır. Bir də şahın hirsi bərk tutub. Xudanəkərdə, eşidər,
qəzəbi bir az da şiddetələr.
Ağacı Məhəmməd şah Qacar (qeyzli). Kimdir qapının dalında səs eləyənlər?
İçəri gəlin! (Səfərəli və Abbas bəy
daxil olur.) Səfərəli, sənsən övrət tək ağlayan? Gör mənim sənə nə qədər iltifatım var ki,
sənin başını bədənində
qoymuşam! Abbas bəy, sən də kuy eləyib mənim istirahətimi pozursan?! Gedin, sabah
hər ikinizin gərək başı kəsilə. Sizdən
savayı bir neçə də naçizlər var, onların da başı kəsiləcək. Sabah gərək kəllədən bir minarə
qurduram ki, Şəmkir
minarəsindən uca ola. O minarənin başında sizin ikinizin başını qoyduracağam, gedin!
(Səfərəli və Abbas bəy çıxırlar.)
Çoxdandır, divan eləməmişəm. Amma sabah gərək davadan qaçanlara özümü göstərəm.
Gərək sabah Qarqap çayında su əvəzinə

qan axa! Gərək sabah bir elə divan eləyim ki, Arazla Kürün arası zəlzələyə gələ! Gərək sabah fələk dəriçəsini açıb tamaşa eləyə, ta görə Adəmdən indiyədək kim mənim tək divan eləyib! Gərək bir divan eləyəm ki, Həzrəti-Musa minlərcə balaca uşaqlar başı kəsdirmiş Fironun günahının əfvini allah dərgahından istixasə eləyə! Gərək bir divan eləyəm ki, Əmir Teymurun sümükləri Səmərqənddə cünbüşə gələ! (Nəfəsini ağır-ağır çəkir.) Gərək Bağrıqan dağının sinəsindən ələman sədası kəhkəşani-fələkə dürəklənə! Gərək bir divan eləyəm ki, Hüccac ibni-Yusif başını qəbirdən qovzayıb afərin desin! Of!... Nə çətin əmrdir padşahlıq! (Piysuzu götürüb gedir pərdənin dalına).

Səfərəli və Abbas öz otaqlarında.

Səfərəli. Şahın sözü sözdür. Sabah ikimizin də başımız kəsiləcək.
Abbas bəy. Qəzanın təqdirinə çarə yoxdur. Ağa Məhəmməd şah taxta əyləşəndən indiyədək minlərcə bizdən artıt canları yox eləyib, indi növbət biza düşüb.
Səfərəli. Bəli, əlac yoxdur, sən get bu gecəni öz övrət-uşaqla keçir. Mən də tək adamam, əyləşim, razü niyaz eləyim.
Bəlkə allah keçmiş günahları bağışlaya. Bir də, Abbas bəy, doğrusu, Qarabağı bu halda görməkdənsə ölmək yaxşıdır. Ölke viran, evlərdə çörək yox, anaların döşünün südü quruyub. Ac qalmış südəmər balaların mələşməsindən yer, göy titrəyir. Xan başını götürüb diyarbədiyər düşüb. Bir diqqətlə baxırsanmı, Abbas bəy, bu böyüklükdə şəhərdə necə sakitlikdir. Küçələrdə bir zinəfəs tapılmır. Ancaq, bir havada nəş arzusunda gəzən kərkəslərdən savayı bir canlı görünmüür. Günorta və axşam müəzzzin səsindən savayı bir səs eşidilmir?! Heç diqqətlə bir əzan səsinə qulaq veribsnəmi? O, əzan səsi deyil, ciyərlər naləsidir. Bu nədəndir? Ondandır ki, xalq qorxusundan çəkilib evinə, qapıları bağlayıb, külfətini yiğib başına, qara gününə ağlayır.... Abbas bəy, axır, biz qarabağlıyıq, bunu gərək bizim namusumuz götürməsin.
Abbas bəy. Bilirsən, Səfərəli, nə var? Niyə biz ölüruk? Qoy şah ölsün. İranda yetimlərin, dul övrətlərin fəryadı ki,
çıxb göye! Qoy, bir nəfs ölsün, bəlkə neçə min nəfs dirilə.
Səfərəli. Abbas bəy! And olsun allaha, sən mənim ürəyimdən xəbər verdin. Şah gərək ölsün! Özü də bu xəncərlə oləcək. Qoy onun öz başı, təmiri fikrində olduğu minarənin bünövrəsinə qoyulsun və minarəni də xudavəndi-aləmin yədi-qudrəti tiksin.
Abbas bəy. Onda şah yatmışkən girək içəri, fürsət əldən getməsin.

Hər ikisi qəmələrini çəkib girirlər şah yatan otağa. Abbas bəy qabaqca yeriyib pərdəni yığışdırır əlinə.

Qıçları tutulub, pərdə əlində qalır. Şah qədim xırda şüşəli pəncərənin yanında yatıb.
Pəncərəyə ayın işığı
düşüb. Taxtın ayağının altında piysus yanır. Abbas bəy və Səfərəli bir qədər vaxt bir-
birinin üzünə baxırlar.
Axır Səfərəli cəld şahın üstünə gedib, qəməni sancır onun ürəyinə. Abbas bəy və Səfərəli
qaçırlar. Ağa
Məhəmməd şah Qacar hövlnak yerindən qalxıb, onların dalınca, əli ürəyində, qapıydək
yüyürür,
sonra qayıdır otağın ortasında yıxılır.

A ğ a M ə h ə m m ə d ș a h Q a c a r. Ey xanəxərab, İranra viran gərdi![1] (Ölür.)

[1] Ey evi dağılmış, İranı viran qoysun.

P Ə R D Ə.